

ŽIVOTINJSKA FARMA: BAJKA

DŽORDŽ ORVEL

I Poglavlje

Gospodin Džons (*Jones*), posjednik Vlastelinske farme, zaključao je preko noći kokošinjce, ali je bio suviše pijan da bi se sjetio zatvoriti i gornja vratašca. Dok mu je svjetlo fenjera plesalo s jedne strane na drugu, prošao je teturajući dvorištem, zbacio čizme pred stražnjim vratima kuće, natočio čašu piva iz bačve u ostavi, ispio je i legao u krevet, u kojem je gospođa Džons već hrkala.

Čim je u spavaćoj sobi nestalo svjetla, u svim gospodarskim zgradama farme nastade vrema i komešanje. Tokom dana pročulo se, naime, da je stari Major (*Major*), polubijeli nerast, dobitnik mnogih nagrada, prošle noći usnuo čudan san i da ga želi ispričati drugim životinjama. Dogovorili su se da će se sastati u velikoj suši čim gospodin Džons zaspi. Stari Major [tako su ga oduvijek zvali, premda je bio izlagan pod imenom Vilingdonski (*Willingdon*) ljepotan] imao je na farmi takav ugled da su svi bili spremni izgubiti jedan sat sna kako bi čuli što im je imao reći.

U dnu velike suše, na nekoj vrsti uzdignutog podija, Major se već bio udobno smjestio na svom slamnatom ležaju ispod fenjera koji je visio o gredi. Bilo mu je dvanaest godina i u posljednje se vrijeme prilično ugojio, ali je usprkos činjenici što mu očnjaci nikada nisu bili podsjećeni, još uvijek imao izgled veličanstvene svinje, mudra i dobroćudna izgleda. Uskoro su počele pristizati druge životinje i zauzimati mjesta po vrstama. Prvo su stigla tri psa, Blubel (*Bluebell*), Džesi (*Jessie*) i Pinčer (*Pincher*), zatim svinje, koje polegoše na slamu neposredno ispred podija. Kokoši su se smjestile duž prozora, golubovi su odlepršali na grede, a ovce i krave polijegale su iza svinja i počele preživati. Par teretnih konja, Bokser (*Boxer*) i Klover (*Clover*), došao je zajedno, hodajući polako i spuštajući vrlo pažljivo svoja golema kosmata kopita da ne bi povrijedili koju malu životinju što se možda skutnila u slami. Klover je bila krupna kobilica majčinskog izgleda koja se približavala srednjoj dobi, i koja nakon četvrtog ždrebeta nikada više nije potpuno povratila prijašnju vitkost. Bokser je pak bio ogroman konj, visok preko sto osamdeset centimetara i snažan kao dva prosječna konja. Bijela pruga iznad njuške davala mu je ponešto priglup izgled; i zaista, njegova inteligencija nije bila prvorazredna, ali su ga svi poštovali zbog čvrstog karaktera i silne radne snage. Poslije konja dođoše Mjurijel (*Muriel*), bijela koza, i Bendžamin (*Benjamin*), magarac. Bendžamin je bio najstarija životinja na farmi i imao je najgoru narav. Govorio je rijetko, a kada bi nešto i rekao, to bi obično bila kakva cinična primjedba — na primjer, znao bi reći da mu je Bog dao rep za tjeranje muha, ali da bi on radije živio i bez repa i bez muha. Od životinja na farmi jedino se on nikada nije smijao. Kad bi ga upitali zašto, odgovorio bi da se nema čemu smijati. Usprkos svemu, ne priznajući to otvoreno, bio je privržen Bokseru; njih dvojica obično bi zajedno proveli nedjelju na malom pašnjaku iza voćnjaka, pasući jedan pored drugog bez riječi.

Konji su upravo legli, kad gomila pačića, koji su izgubili majku, nahrupi u sušu nemoćno pijućući i lutajući s jedne strane na drugu, tražeći mjesto na kojem ih nitko neće zgnječiti. Svojom velikom prednjom nogom Klover napravi neku vrstu zaklona u kojem se pačići ugnijezdiše i smjesta zaspashe. U posljednjem trenutku, usiljeno se nećkajući i žvaćući kocku šećera, pojavi se Moli (*Mollie*), luckasta i ljepuškasta bijela kobilica, koja je vukla dvokolicu gospodina Džonsa. Zauzme mjesto sprijeda i počne mahati bijelom grivom, nadajući se da će svratiti pozornost na upletene crvene vrpce. Posljednja stiže mačka koja, kao i obično, potraži najtoplije mjesto i konačno se stisnu između Boksera i Klover; tamo je zadovoljno prela za sve vrijeme Majorova govora, ne slušajući ni jednu riječ.

Sada su se okupile sve životinje osim Mojsija (*Moses*), pripitomljenog gavrana, koji je spavao na svojoj gredi iza stražnjih vrata. Kad je vidio da su se svi udobno smjestili i pažljivo iščekuju njegov govor, Major pročisti grlo i počeo:

“Drugovi, već ste čuli za moj neobični san od prošle noći. Ali o tome ću kasnije. Najprije vam moram reći nešto drugo. Ne mislim, drugovi, da ću s vama provesti još mnogo vremena i osjećam svojom dužnošću da vam prije nego što umrem prenesem iskustva koja sam stekao. Život mi je bio dug, i dok sam usamljen ležao u svom dijelu svinjca, imao sam mnogo vremena za razmišljanje, pa mislim da mogu reći kako razumijem prirodu života na ovoj zemlji jednako dobro kao i svaka druga životinja. O tome vam želim govoriti.

Drugovi, kakav je sada naš život? Pogledajmo: naš život je bijedan, tegoban i kratak. Kada dođemo na ovaj svijet, daju nam upravo toliko hrane da jedva preživimo. Oni koji to mogu podnijeti, prisiljeni su raditi do posljednjeg atoma snage. Kada prestanemo biti korisni, istog trenutka nas kolju s odvratnom okrutnošću. Nijedna životinja u Engleskoj nakon što napuni godinu dana ne zna što znači sreća ili dokolica. Nijedna životinja u Engleskoj nije slobodna. Život životinje je bijeda i ropstvo; to je živa istina.

Ali, je li naša sudbina naprosto dio općeg prirodnog poretka? Ili je to stoga što ova naša siromašna domovina ne može onima koji u njoj prebivaju pružiti pristojan život? Ne, drugovi, tisuću puta ne! Klima je dobra, a plodno tlo Engleske može pružiti izobilje hrane i mnogo većem broju životinja. Samo bi naša farma mogla hraniti tucce konja, dvadeset krava, na stotine ovaca — i svi bi mogli živjeti tako ugodno i dostojanstveno da to prelazi granice naše mašte. Zašto onda i dalje živimo u ovim bijednim uvjetima? Zato, što nam gotovo sav proizvod našeg rada ukradu ljudska bića. To je bit svih naših problema. Sabrana je u jednoj riječi — Čovjek! Čovjek je jedini stvarni neprijatelj kojeg imamo. Uklonite čovjeka, i osnovni uzrok gladi i pretjeranog rada bit će ukinut zauvijek.

Čovjek je jedino stvorenje koje troši a ne proizvodi. On ne daje mlijeko, ne nosi jaja, preslab je da vuče plug, prespor da uhvati zeca. Pa ipak je gospodar svih životinja. Zapošljava ih i daje im minimum koji će ih spriječiti da skapaju od gladi, a ostatak zadržava za sebe. Mi obrađujemo zemlju, naš gnoj je čini plodnijom, ali među nama nema nijednog koji posjeduje više od svoje gole kože. Vi, krave, koje vidim ispred sebe, koliko ste tisuća litara mlijeka dale prošle godine? Što se dogodilo s tim mlijekom kojim ste trebale othraniti jedru telad? Svaka kap otišla je niz grla naših neprijatelja. A vi, kokoši, koliko ste jaja snijele prošle godine i koliko se iz njih izleglo pilića? Ostatak je otišao na tržnicu da bi Džons i njegovi ljudi zaradili novac. A ti, Klover, gdje su ti četiri ždrebeta koja si oždrijebila i koja su ti u starosti trebala biti pomoć i radost? Nijedno nije dočekalo ni godinu dana i već je prodano — više ih nikada nećeš vidjeti. Jesi li u zamjenu za tvoje četvero siročadi i sav tvoj rad u polju dobila išta osim bijednog obroka i staje?

Ali ni tako bijednim životima, kakvi su naši, nije dopušteno da traju svoj prirodni vijek. Ne prigovaram zbog sebe, jer ja sam jedan od sretnika. Meni je dvanaest godina i imao sam preko četiri stotine potomaka. Takav je prirodni život svinje. Ali na kraju nijedna životinja ne izbjegne okrutnom nožu. Vi, mlada prasada za tovljenje što sjedite ispred mene, u roku od jedne godine svaki će od vas završiti skvičeći na stratištu. Taj užas čeka sve nas: i krave, i svinje, i kokoši, i ovce — svakoga. Ni konje ni pse ne čeka bolja sudbina. Onog dana kada tvoji snažni mišići izgube snagu, tebe će, Boksera, gospodin Džons poslati živoderu, koji će te zaklati i od tebe skuhati hranu za lisičare. Što se tiče pasa, kada ostare i izgube zube, Džons im zaveže oko vrata ciglu i utopi ih u najbližoj bari.

Nije li onda, drugovi, kristalno jasno da sve nedaće ovog života proistječu iz tiranije ljudskih bića? Jedino ako se oslobodimo čovjeka, proizvod našeg rada pripast će nama. Gotovo preko noći možemo postati bogati i slobodni. Što treba da se radi? Noću i danju, dušom i tijelom, radimo na tome da zbacimo ljudsku rasu! Drugovi, moja vam je poruka: Pobuna! Ja, doduše, ne znam kada će doći do pobune, to može biti za tjedan dana ili za stotinu godina, ali znam, pouzdano, kao što vidim ovu slamu pod svojim nogama, da će pravda prije ili kasnije slaviti pobjedu. Razmislite, drugovi, o svom životu i o ovome što sam vam rekao. I, a to je najvažnije, prenesite moju poruku onima koji dolaze poslije vas, kako bi se buduće generacije borile do konačne pobjede.

Ne zaboravite, drugovi, da morate ostati odvažni do kraja. Ništa vas ne smije skrenuti s pravog puta. Nemojte slušati kada vam budu govorili da Čovjek i životinje imaju zajedničke interese, da napredak jednog predstavlja i napredak drugih. Sve je to laž. — Čovjek gleda jedino svoje interese. Zato neka među nama životinjama vlada savršeno jedinstvo i savršeno drugarstvo u borbi. Svi ljudi su neprijatelji. Sve životinje su drugovi.”

U tom času nastade strahovita buka. Dok je Major još govorio, četiri velika štakora ispuziše iz svojih rupa i slušahu ga sjedeći na stražnjim nogama. Iznenada primijetiše ih psi i samo zahvaljujući tome što su hitro jurnuli u rupe, štakori spasiše svoje živote. Major podiže nogu tražeći tišinu.

“Drugovi”, reče, “ovaj se slučaj mora riješiti. Jesu li nam nepripitomljene životinje, kao što su štakori i zečevi, prijatelji ili neprijatelji? Stavljam to pitanje na glasanje: Jesu li štakori naši drugovi?”

Glasalo se odmah i nadmoćnom većinom bi odlučeno da su štakori drugovi. Samo se četvero nije složilo, tri psa i mačka, za koju se kasnije otkrilo da je glasala za obje strane. Major nastavi:

“Još nešto vam želim reći, u stvari samo ponoviti: upamtite zauvijek da je neprijateljstvo prema Čovjeku i svemu njegovom naša dužnost. Tko god ima četiri noge, ili krila, taj je prijatelj. I zapamtite također, da u borbi protiv Čovjeka ne smijemo spasti na to da mu sličimo. Čak i kad ga pobijedite, nemojte usvojiti njegove poroke. Nijedna životinja nikada ne smije živjeti u kući, spavati u krevetu, nositi odjeću, piti alkohol, pušiti, posjedovati novac ili postati trgovac. Sve su Čovjekove navike grijeh. I što je najvažnije, nijedna životinja ne smije tlačiti drugu životinju. Slabi ili jaki, pametni ili priprosti, svi smo mi braća. Nijedna životinja nikada ne smije ubiti drugu životinju. Sve su životinje jednake.

A sada, drugovi, da vam ispričam svoj san od prošle noći. Taj san vam ne mogu opisati. Sanjao sam kako će izgledati Zemlja kada nestane Čovjek. San me podsjetio na nešto što sam davno zaboravio. Prije mnogo godina, dok sam još bio malo svinjče, moja majka i druge krmače često su pjevale staru pjesmu kojoj su znale samo melodiju i prve tri riječi. U djetinjstvu sam znao tu melodiju, ali sam je već davno zaboravio. Međutim, prošle noći ponovo mi se javila li snu. Štoviše, navrle su mi u sjećanje riječi te pjesme — riječi za koje sam siguran da su generacijama bile zaboravljene, a koje su životinje pjevale od davnina. Sada ću vam, drugovi, otpjevati tu pjesmu. Star sam i glas mi je promukao, ali, kada vas naučim melodiju, vi ćete je pjevati bolje. Zove se ‘Životinje Engleske’.”

Stari Major pročisti grlo i zapjeva. Kao što je sam rekao, glas mu je bio promukao, ali je pjevao prilično dobro, a i melodija je bila živahna. Riječi su glasile ovako:

*Životinje Engleske i Irske,
Životinje svih meridijana,
Čujte moju radosnu poruku
O zlatnom dobu što je pred nama.*

*Prije il' kasnije doći će dan,
Tiranin Čovjek svrgnut će biti,
I plodnim će poljima Engleske
Samo četveronošci gaziti.*

*Nestat će karika s naših njuški,
Jaram neće žuljat' naše šije,
Mamuza će zauvijek zarđat'
A bič — kao da ga bilo nije!*

*To obilje um pojmit' ne može:
Sijeno, pšenica, ječam i zob,
Djetelina, grah i plodovi repe,
Sve bit će naše kad dođe ta dob.*

*Jarko će sjati polja Engleske,
Čistije će biti njene vode,
Suježije puhat će povjetarci
Tek kada dođemo do slobode.*

*Tom danu moramo stremiti svi,
Al' prije neg' dođe, makar umrli,
Krave, konji, guske i purani
U borbu! Svak' slobodi da hrli!*

*Životinje Engleske i Irske,
Životinje svih meridijana,
Počujte i širite poruku
O zlatnom dobu što je pred nama!*

Pjesma je oduševila životinje i prije nego što je Major završio, one mu se pridružiše. Melodiju i poneku riječ upamtile su čak i najgluplje, a pametnije, poput svinja i pasa, naučile su za nekoliko minuta čitavu pjesmu napamet. A onda nakon nekoliko pokušaja, čitavom se farmom odlučno i jedinstveno zaori "Životinje Engleske". Krave su mukale, psi zavijali, ovce blejale, konji rzali, patke kvakale. Toliko su bile oduševljene pjesmom da su je otpjevale pet puta zaredom, a možda bi tako i nastavile cijelu noć da ih Džons nije prekinuo.

Buka je, naime, probudila gospodina Džonsa, koji skoči iz kreveta uvjeren da se u dvorištu nalazi lisica. Zgrabi pušku, koja je uvijek stajala u kutu spavaće sobe, i pripuca u mrak. Meci se zabiše u zid suše i sastanak se naglo prekinu. Životinje su se razbježale na svoja mjesta za spavanje. Ptice su odskakutale u svoja legla, blago polijegalo u slamu, i u trenu je čitava farma zapala u san.

II Poglavlje

Tri noći kasnije stari je Major mirno u snu preminuo. Tijelo mu je sahranjeno u dnu voćnjaka.

Bilo je to početkom ožujka. Tokom slijedeća tri mjeseca razgranala se tajna aktivnost. Majorov govor toliko je utjecao na inteligentnije životinje na farmi da su stekle potpuno nov pogled na život. Nisu doduše znale kada će doći do Pobune koju je prerekao Major; nisu baš imale razloga vjerovati da će se to dogoditi za njihova života, ali su jasno spoznale da je njihova dužnost pripremiti Pobunu. Poduka i organiziranje zapali su, naravno, svinje, koje su općenito bile priznate kao najpametnije među životinjama. Najistaknutiji među svinjama bila su dva mlada nerasta koja je gospodin Džons uzgajao za prodaju. Napoleon (*Napoleon*) je bio veliki berkširski nerast prilično divljeg izgleda, jedini od svoje vrste na farmi; nije mnogo govorio, ali je bio ugledan jer je o svemu imao vlastiti stav. Snoubol (*Snowball*) je bio živahniji od Napoleona, bolji govornik i maštovitiji, ali se smatralo da nema njegovu promućurnost. Svi ostali krmci na farmi bili su određeni za tovljenje. Najpoznatiji među njima bio je mali debeli krmak po imenu Skviler (*Squealer*), okruglih obraza, sjajnih očiju i kreštava glasa. Bio je briljantan govornik, a kada je raspravljao o nekoj ozbiljnoj temi, skakutao je čas na jednu čas na drugu stranu i mahao repom koji je djelovao nekako vrlo uvjerljivo. O njemu se govorilo da crno može pretvoriti u bijelo.

Njih trojica u tančine su razradili učenje starog Majora u zaokružen sistem mišljenja koji su nazvali animalizam. Nekoliko puta tjedno, kada bi gospodin Džons zaspao, održavali su u suši tajne sastanke i ostalima tumačili principe animalizma. Na početku su naišli na glupost i apatiju. Neke su životinje govorile da je vjernost gospodinu Džonsu obaveza, nazivale ga "Gospodarom", ili tvrdile: "Gospodin Džons nas hrani. Kad ne bi bilo njega, pomrle bismo od gladi." Druge su postavljale pitanja kao: "Zašto brinuti što će se dogoditi poslije naše smrti?" ili

“Ako će ionako doći do Pobune, kakva je razlika u tome radimo li mi za nju ili ne?”, pa su svinje imale velikih teškoća kako bi ih uvjerile da se to protivi duhu animalizma. Najgluplje pitanje postavila je Moli, bijela kobila. Prvo njeno pitanje Snoubolu glasilo je: “Da li će i nakon Pobune biti šećera?”

“Neće”, strogo je odgovorio Snoubol. “Na ovoj farmi ne možemo proizvoditi šećer. Imat ćeš zobi i sijena koliko želiš.”

“Hoćete li mi dopustiti da nosim vrpce u grivi?” upitala je Moli.

“Drugarice”, odgovorio je Snoubol, “te vrpce kojima si toliko privržena obilježje su ropstva. Ne shvaćaš li da je sloboda vrednija od tih vrpce?”

Moli se složila, ali nije bila uvjerena.

Svinje su imale izdržati još težu borbu da bi se suprotstavile lažima koje je širio Mojsije, pripitomljeni gavran. Mojsije, koji je bio osobiti miljenik gospodina Džonsa, bio je špijun i doušnik, ali i vješt govornik. Tvrdio je da zna za tajanstvenu zemlju zvanu Slatka Gora, u koju nakon smrti odlaze sve životinje. Ona se nalazi negdje gore, na nebu, malo iznad oblaka, rekao je Mojsije. U Slatkoj Gori svaki je dan u tjednu nedjelja, svježa djetelina zeleni se čitavu godinu, a po živicama rastu kocke šećera i lanena komina. Životinje su mrzile Mojsija jer je pričao bajke, a nije radio ništa, ali neke su povjerovala u Slatku Goru, i svinje su se morale pomučiti da ih uvjere kako takvo mjesto ne postoji.

Najvjerniji učenici bili su dvoje teretnih konja, Bokser i Klover. Oni su imali velikih problema kada su trebali smisliti nešto samostalno, ali kada su jednom prihvatili svinje za učitelje, prihvaćali su sve što su čuli pa su to pojednostavljeno prenosili drugim životinjama. Bili su na svim tajnim sastancima i uvijek bi prvi zapjevali “Životinje Engleske”, pjesmu kojom su sastanci obavezno završavali.

Kako se pokazalo do Pobune je došlo mnogo ranije i izvedena je mnogo lakše nego što je to itko očekivao. Iako strog gospodar gospodin Džons je prijašnjih godina bio sposoban farmer, ali u posljednje vrijeme za njega su nastupili loši dani. Pogodio ga je gubitak novca u nekoj parnici i nakon toga odao se piću. Po čitave dane dangubio bi u svojoj stolici za ljuljanje u kuhinji, čitajući novine, pijući i povremeno braneći Mojsija koricama kruha namočenim u pivo. Nadničari su postali lijeni i nepošteni, polja puna korova, na gospodarskim zgradama trebalo je popraviti krovove, živica je bila zapuštena, a životinje slabo hranjene.

Došao je lipanj i trebalo je pokositi travu. Na Ivanje, bila je to subota, gospodin Džons je uveče otišao u Vilingdon i tako se natreskao kod “Crvenog lava” da se vratio kući tek u nedjelju u podne. Nadničari su rano ujutro pomuzli krave i otišli u lov na zečeve, ne nahranivši životinje. Čim se vratio, gospodin Džons je odmah zaspao na divanu u salonu, sa “Svjetskim novostima” preko lica. Tako nitko nije nahranio životinje do navečer. Na kraju one to više nisu mogle podnijeti. Jedna krava rogovima provali vrata spremišta i sve životinje navale na hranu. U taj tren probudi se gospodin Džons. Već slijedećeg trenutka četiri nadničara i on nađu se u spremištu s bičevima u rukama, udarajući na sve strane. Gladne životinje nisu više mogle to izdržati. Iako ništa nije bilo dogovoreno, životinje su se istovremeno bacile na svoje mučitelje. Nasrnule su na Džonsa i nadničare i počele ih odasvud udarati. Ljudi više nisu bili gospodari situacije. Nikada ranije nisu vidjeli da se životinje tako ponašaju, i ta iznenadna pobuna stvorenja koja su bili naviknuti tući i maltretirati kako im se htjelo toliko ih je prestrašila da su gotovo izgubili razum. Ubrzo su se prestali braniti i dali se u bijeg. Sva petorica bježali su putem koji je vodio na glavnu cestu, a životinje su ih pobjedonosno progonile.

Gospoda Džons, koja je kroz prozor vidjela što se događa, na brzinu ubaci nešto stvari u platnenu torbu i pobježe s farme drugim putem. Mojsije skoči sa svoje grede i glasno grakćući zaleprša za njom. Za to vrijeme životinje su gonile Džonsa i nadničare do ceste i zatvorile za njima glavna vrata s pet zasuna. I tako, gotovo prije nego su shvatile što se zbiva, Pobuna je bila uspješno izvršena; Džons je bio protjeran a Vlastelinska farma pripala je njima.

Prvih nekoliko minuta životinje su jedva mogle povjerovati u svoju sreću. Najprije su u četi galopom obišle granice farme da se uvjere da se nigdje nije sakrilo koje ljudsko biće; onda otrčase natrag do gospodarskih zgrada da izbrišu posljednje tragove mrske Džonsove vladavine. Silom su otvorile ostavu za stvari koja se nalazila na dnu staja; demove, nosne karike, lance za pse, krvave noževe koje je gospodin Džons upotrebljavao za kastriranje

krmaka i janjadi — sve su bacile u zdenac. Na hrpu smeća koju su zapalile u dvorištu baciše uzde, ulare, naočnjake i ponižavajuće zobnice. Isto učiniše i s bičevima. Kada su vidjele kako bičevi nestaju u plamenu sve su životinje skakale od veselja. Snoubol baci u vatru i vrpce kojima su se za sajmenih dana ukrašavale konjske grive i repovi.

“Vrpce”, rekao je, “treba smatrati odjećom, što je oznaka ljudskih bića. Sve životinje treba da hodaju gole.”

Kad je to čuo, Bokser donese mali platneni šeširić koji je nosio ljeti da zaštiti uši od muha i baci ga u vatru.

Vrlo brzo životinje su uništile sve što ih je podsjećalo na gospodina Džonsa. Nakon toga ih je Napoleon poveo do spremišta i svakome podijelio dvostruk obrok žita, a psima po dva dvopeka. Onda su sedam puta, od početka do kraja, otpjevale “Životinje Engleske” te legle i spavale kao nikada prije toga.

Kao i obično, probudile su se u zoru; prisjetivši se slavnog događaja, zajedno su pošle na pašu. Pokraj pašnjaka nalazio se brežuljak s kojeg se mogao vidjeti veći deo farme. Životinje su se uspele na vrh pa su u jasnom jutarnjem svjetlu razgledavale okolinu. Da, to je bilo njihovo — sve što su mogle vidjeti bilo je njihovo! Pri pomisli na to počele su u zanosu i uzbuđenju skakati uokolo i bacakati se uvis. Valjale su se po rosi, navalile pasti slatku ljetnu travu, kopale grude crnice i udisale njen opojan miris. Pregledale su čitavu farmu, pune nijemog udivljenja razgledale oranice, livade, voćnjak, jezero, šikaru. Osjećale su se kao da to nikada ranije nisu vidjele, čak su i sada jedva vjerovala da je sve to doista njihovo.

Vratile su se do gospodarskih zgrada i u tišini se zaustavile pred vratima Džonsove kuće. I ona je sada pripadala njima, ali bojale su se u nju ući. Međutim, nakon kraćeg oklijevanja Snoubol i Napoleon gurnu vrata i životinje uđu jedna za drugom, hodajući krajnje pažljivo, bojeći se da što ne oštete. Obiđoše sobe na prstima, ne usuđujući se progovoriti glasnije od šapata, gledajući sa strahopoštovanjem nevjerovatnu raskoš, krevete s madracima od perja, ogledala, divan od konjske dlake, briselski tepih, litografiju kraljice Viktorije iznad kamina u salonu. Upravo kad su silazile niz stepenice, primijetile su da nedostaje Moli. Na povratku otkriju da se zadržala u najudobnijoj spavaćoj sobi. S toaletnog stolića gospode Džons uzela je komadić plave vrpce, prebacila je preko ramena i šašavo se divila sama sebi u ogledalu. Ostale životinje oštro su je prekoricile i izašle. Šunke koje su visjele u kuhinji iznijele su van i spalile, a Bokser je kopitom probio dno bačve piva koja se nalazila u ostavi. Ništa drugo u kući nisu dirale. Na licu mjesta donesena je odluka da se kuća sačuva kao muzej. Sve su se složile da nijedna životinja nikada neće smjeti u njoj živjeti.

Nakon doručka Snoubol i Napoleon ponovo sazvaše životinje.

“Drugovi”, reče Snoubol, “sada je pola sedam i pred nama je dugačak dan. Danas počinjemo s košenjem trave. Ali prije nam valja učiniti nešto drugo.”

Svinje su sada objavile da su u protekla tri mjeseca iz stare početnice koja je pripadala djeci gospodina Džonsa i bila bačena u smeće, naučile čitati i pisati. Napoleon pošalje po limenke s crnom i bijelom bojom i povede ih do glavnih vrata s pet zasuna koja su gledala na glavnu cestu. Onda Snoubol (jer je najbolje pisao) uzme kist i na gornjem dijelu vrata premaže natpis VLASTELINSKA FARMA i napiše ŽIVOTINJSKA FARMA. To je trebalo od sada biti ime farme. Zatim su otišli do gospodarskih zgrada, a Snoubol i Napoleon poslali su po ljestve, koje su prislonili na stražnji zid velike suše. Objasniše da su u protekla tri mjeseca svinje uspjele svesti principe animalizma na Sedam zapovijedi. Tih Sedam zapovijedi sada će napisati na zidu; one će tvoriti nepovrediv zakon po kojem će od sada sve životinje na Životinjskoj farmi morati živjeti. S malim poteškoćama (jer svinji nije lako na ljestvama održati ravnotežu) Snoubol se pope i dade na posao, dok se Skviler nalazio nekoliko prečki ispod njega držeći limenku s bojom. Na zidu premazanom katranom ispisaše Zapovijedi velikim bijelim slovima, tako da su se mogle pročitati s udaljenosti od tridesetak metara. Glasile su ovako:

SEDAM ZAPOVIJEDI

- 1. Tko god ide na dvije noge, taj je neprijatelj.*
- 2. Tko god ide na četiri noge, ili ima krila, taj je prijatelj.*

3. *Nijedna životinja ne smije nositi odjeću.*
4. *Nijedna životinja ne smije spavati u krevetu.*
5. *Nijedna životinja ne smije piti alkohol.*
6. *Nijedna životinja ne smije ubiti bilo koju drugu životinju.*
7. *Sve su životinje jednake.*

To je bilo ispisano vrlo uredno i, osim što je “prijatelj” bilo napisano “pritajelj” i jedno “s” bilo naopačke, sve je drugo bilo potpuno ispravno. Da pomogne drugima, Snoubol sve pročitao naglas. Sve su životinje kimnule u znak odobravanja, a bistrije među njima odmah su počele učiti Zapovijedi napamet.

“A sada drugovi”, reče Snoubol bacajući kist, “na sjenokošu! Neka nam bude pitanje časti da spremimo sijeno brže nego što su to mogli Džons i njegovi nadničari.”

Ali u tom trenutku tri krave, na kojima se već duže vremena opazala uznemirenost, počеше glasno mukati. Nisu bile pomuzene dvadeset i četiri sata i vimena su im se gotovo rasprsnula. Nakon kraćeg razmišljanja svinje su poslale po vedra i prilično uspješno pomuzle krave, dobro se snalazeći i na tom zadatku. Uskoro je bilo pet vedara gustog pjenušavog mlijeka koje je većina životinja promatrala s velikim zanimanjem.

“Što će biti s tim mlijekom?” upitao je netko.

“Džons je ponekad znao pomiješati nešto mlijeka u naše jelo”, rekla je jedna od kokoši.

“Nije važno mlijeko, drugovi!” uzvikne Napoleon i stane pred vedra. “O tome ćemo kasnije. Kosidba je mnogo važnija. Vodit će vas drug Snoubol. Ja ću doći za nekoliko minuta. Naprijed drugovi! Sijeno čeka.”

Tako su se životinje uputile na sjenokošu, a kada su se uveče vratile, primijećeno je da je mlijeko nestalo.

III Poglavlje

Koliko su se mučili i znojili da sprema sijeno! Ali napori su im bili nagrađeni, jer kosidba je bila uspješnija nego što su očekivali.

Posao je ponekad bio težak; oruđe je bilo predviđeno za ljude, a ne za životinje, a velika prepreka bila je da nijedna životinja nije mogla upotrijebiti oruđe koje je zahtijevalo stajanje na stražnjim nogama. No svinje su bile toliko pametne da su uspjele doskočiti svakoj poteškoći. Konji su poznavali svaki djelić polja i znali su u stvari mnogo bolje od Džonsa i njegovih nadničara kako valja kositi i grabljati. Svinje nisu radile, već su upravljale i nadgledale druge životinje. S obzirom na nadmoć njihova znanja bilo je prirodno što su preuzele vodstvo. Bokser i Klover upregli bi se u kosilicu ili grabljalicu (naravno, sada nisu bili potrebni demovi i uzde) i neumorno prevaljivali krug za krugom, a iza njih je išla jedna svinja i vikala: “Gista-haj, drugovi!”, ili “Ohoj, drugovi, natrag”, već prema potrebi. Svaka, pa i najmanja životinja radila je na košenju i skupljanju sijena. Čak su i patke i kokoši čitav dan trčkarale po suncu, skupljajući kljunovima tanke snopiće sijena. Kosidbu su završili dva dana ranije nego što je obično trebalo Džonsu i njegovim nadničarima. Štoviše, bila je to najbogatija kosidba za koju se na farmi znalo. Ništa nije propalo; zahvaljujući svom oštrom vidu kokoši i patke sakupile su sve do posljednje vlati. Osim toga nijedna životinja nije ukrala ni zalogaj.

Čitavo ljeto posao na farmi odvijao se kako se samo poželjeti može. Životinje su bile sretnije nego što su ikada mogle zamisliti. Svaki zalogaj predstavljao je silno zadovoljstvo, jer sada je to zaista bila njihova hrana; one su je same proizvele, a nisu je dobile od zlovoljnog gospodara. Budući da su bezvrijedna, parazitska ljudska bića otišla, za sve je bilo više hrane. Sada je čak bilo i više vremena za odmor premda su životinje bile nedovoljno iskusne u poslu. Suočile su se, naime, s mnogim poteškoćama — na primjer, kada su požnjele žito, morale su ga mlatiti na stari način i pljevu otpuhivati same, jer na farmi nije bilo mlatilice — ali zahvaljujući pameti svinja i snažnim Bokserovim mišićima prebrodile su sve nedaće. Svi su se divili Bokseru. Bio je izvrstan radnik čak i u Džonsovo vrijeme, ali sada je vukao za tri konja. Bilo je

dana kada se činilo da čitav posao na farmi leži na njegovim moćnim plećima. Teglio je i gurao od jutra do mraka, uvijek prisutan tamo gdje je posao bio najteži. Dogovorio se s jednim pjetlićem da ga ujutro budi pola sata prije ostalih, i dobrovoljno bi radio prije početka radnog vremena gdje god se za to ukazala potreba. Na svaki problem, svaku poteškoću njegov odgovor je bio — “Radit ću više!” — što je uzeo za svoje geslo.

Ali i ostali su radili prema svojim mogućnostima. Na primjer, kokoši i patke, sakupljajući razbacana zrna, sačuvale su dosta žita. Nitko nije krao, nitko nije prigovarao zbog obroka; svađe, prevare i ljubomora — uobičajene pojave u prošlim danima života na farmi gotovo su iščezle. — Nitko nije zabušavao — ili gotovo nitko. Moli, doduše, ujutro nije redovito ustajala i ubrzo je napuštala posao tvrdeći da joj se kamenčić zaglavio u kopito. I ponašanje mačke bilo je pomalo neobično. Životinje su uskoro primijetile da je mačku nemoguće pronaći kad god je valjalo prionuti na posao. Nestajala bi po čitave sate, a onda se pojavila u vrijeme obroka ili navečer, kada je posao bio završen. Ali prela je tako odano i uvijek imala tako odlične isprike da je bilo nemoguće povjerovati u njene loše namjere. Stari Bendžamin, magarac, nakon Pobune kao da se nimalo nije promijenio. Obavljao je svoj posao jednako sporo i tvrdoglavo kao u Džonsovo vrijeme — nikada nije zabušavao, ali ni dobrovoljno radio neki izvanredan posao. O Pobuni i njenim rezultatima nikada se nije izjasnio. Kada bi ga upitali je li sada, kada je Džons otišao, sretniji, on bi samo odgovorio: “Magarci dugo žive. Nitko od vas nije vidio mrtva magarca”, i ostali su se morali zadovoljiti tim tajanstvenim odgovorom.

Nedjeljom se nije radilo. Doručak je bio sat kasnije nego obično, a poslije se obavezno održavala svečanost. Prvo se dizala zastava. Snoubol je u spremištu pronašao stari zeleni stolnjak gospođe Džons, na kojem je bijelom bojom nacrtao kopito i rog. Zastava je zelena zbog toga, objasnio je Snoubol, što predstavlja zelena polja Engleske, dok kopito i rog označavaju budućnost Životinjske Republike koja će nastati kada ljudska rasa konačno bude zbačena. Nakon dizanja zastave sve bi životinje krenule u veliku sušu na opći zbor koji su nazivali Sjednica. Tu su planirale posao za idući tjedan, raspravljale i donosile zaključke. Zaključke su uvijek predlagale svinje. Ostale su životinje naučile glasati, ali se nikako nisu mogle dosjetiti da same nešto predlože. U raspravi su najaktivniji bili Snoubol i Napoleon. Ali primijećeno je da se nikada nisu slagali: što god je jedan od njih predložio, morao je računati s tim da će se drugi tome suprotstaviti. Čak i kad se prihvatilo nešto čemu nitko nije mogao prigovoriti — da se mala livada iza voćnjaka odvoji za životinje koje više ne mogu raditi — nastala je burna rasprava o tome u kojoj dobi pojedina vrsta životinja stječe pravo na oslobođenje od radnih obaveza. Sjednica je uvijek završavala pjevanjem “Životinje Engleske”, a poslije podne je bilo predviđeno za odmor.

Svinje su spremište preuredile u glavni štab. Iz knjiga koje su pronašle u kući, ovdje su svako veče proučavale potkivanje, tesarstvo i druge korisne stvari. Snoubol se također bavio organiziranjem životinja u, kako je on to nazvao, Životinjske komitete. Tu je bio neumoran. Za kokoši je osnovao Komitet za proizvodnju jaja, za krave Ligu čistih repova, Komitet za preodgajanje divljih drugova bavio se pripitomljavanjem štakora i zečeva, za ovce je osnovao Pokret za bjelju vunu, te još mnoge druge komitete, a uz to je organizirao i tečajeve za učenje čitanja i pisanja. Sve u svemu, ti su projekti bili promašaj. Na primjer, pokušaj pripitomljavanja propao je na samom početku. Neukroćene životinje nastavile su se ponašati kao i prije, a iskoristile bi svaku velikodušnost. Komitetu za preodgajanje pridružila se i mačka, koja je nekoliko dana djelovala vrlo aktivno. Jednog dana vidjeli su je kako sjedi na krovu i nešto govori vrapcima koji su bili izvan njenog dohvata. Govorila im je da su sada sve životinje drugovi i da se svaki vrabac koji to želi može spustiti na njenu šapu; ali vrapci su ostali na svojim mjestima. Međutim, tečajevi za čitanje i pisanje imali su velikog uspjeha: Do jeseni se gotovo svaka životinja na farmi opismenila do stanovitog stupnja. Svinje su već znale odlično čitati i pisati. Psi su dosta dobro naučili čitati, ali ih nije zanimalo ništa osim Sedam zapovijedi. Koza Mjurijel čitala je nešto bolje od pasa, i ponekad je uveče ostalima čitala iz ostataka novina koje su pronašli na smetištu. Bendžamin je čitao isto tako dobro kao bilo koja svinja, ali svoju vještinu nikada nije pokazivao. Koliko on zna, rekao je, ne postoji ništa što bi vrijedilo čitati. Klover je naučila svu abecedu, ali nije znala slagati slova u riječi. Bokser se nije

mogao maknuti dalje od slova D. Svojim velikim kopitom nacrtao bi u prašini A, B, C, D, pa bi zabačenih ušiju i ponekad tresući grivom stajao, zurio u slova i pokušavao svim snagama da se sjeti što dolazi poslije toga, ali nikada u tome ne bi uspio. Doduše, nekoliko je puta naučio E, F, G i H, ali dok bi to naučio, uvijek bi se ispostavilo da je u međuvremenu zaboravio A, B, C i D. Na kraju je odlučio da se zadovolji s prva četiri slova, koja bi ispisivao jedanput ili dvaput dnevno da osvježi pamćenje. Moli nije htjela učiti, izuzev šest slova koja sačinjavaju njeno ime. Od grančica bi vrlo skladno složila svoje ime, ukrasila ga s jednim ili dva cvijeta i šetala okolo diveći se. Nijedna druga životinja na farmi nije se mogla maknuti dalje od slova A. Također se ustanovilo da gluplje životinje: ovce, kokoši i patke, nisu bile u stanju naučiti napamet Sedam zapovijedi. Poslije dužeg razmišljanja Snoubol je objavio da se Sedam zapovijedi mogu u biti svesti na jednu jedinu izreku, koja je glasila: "Četiri noge dobre, dvije noge loše." To, reče, sadržava bitni princip animalizma. Tko god to pažljivo prouči, bit će zaštićen od ljudskih utjecaja. U početku su ptice prigovarale, jer im se činilo da i one imaju dvije noge, ali Snoubol im je dokazao da nije tako. "Ptičje krilo, drugovi", rekao je, "jest organ za pokretanje, a ne za rukovanje stvarima. Zbog toga krilo valja smatrati jednakim nozi. Ono po čemu se čovjek razlikuje jest ruka, instrument kojim čini sva svoja zla."

Ptice nisu razumjele složeno Snoubolovo objašnjenje, ali su ga prihvatile, i uskoro su se sve priprostije životinje dale na učenje nove izreke. "ČETIRI NOGE DOBRE, DVIJE NOGE LOŠE" bilo je povećim slovima ispisano na stražnjem zidu suše iznad Sedam zapovijedi. Kad su je jednom naučile, ovce su razvile veliku ljubav prema toj izreci i često bi, kada bi polijegale u polju, počele blejati: "Četiri noge dobre, dvije noge loše! Četiri noge dobre, dvije noge loše!" i nastavile tako satima nikad se ne umorivši.

Napoleon nije pokazivao zanimanje za Snoubolove komitete. Govorio je da je obrazovanje mladih važnije od svega što se može učiniti za odrasle. Ubrzo poslije kosidbe Džesi i Blubel su se okotile i donijele na svijet devetero krupnih psića. Čim su prestali sisati, Napoleon ih je uzeo od majki govoreći da će on preuzeti odgovornost za njihov odgoj. Stavio ih je u potkrovlje do kojeg se moglo doći jedino pomoću ljestava iz spremišta, i držao ih je tamo u takvoj osamljenosti da je ostatak farme uskoro zaboravio da postoje. Tajna nestanka mlijeka uskoro se razjasnila. Svaki dan ono se miješalo u napoj za svinje. Rane jabuke upravo su sazrijevale i trava u voćnjaku bila je pokrivena zrelim otpalim plodovima. Životinje su pretpostavljale da će se plodovi jednako dijeliti, međutim, jednog dana stiglo je naređenje da se sve opalo voće skupi i odnese u spremište svinjama. Neke su životinje prigovarale, ali bez rezultata. U tom pitanju sve su svinje bile složne, čak i Snoubol i Napoleon. Poslale, su Skvilera da ostalima prenese potrebna obavještenja.

"Drugovi!", povikao je Skviler, "ne mislite, nadam se, da svinje to čine zbog sebičnosti i povlaštenog položaja? Mnoge od nas, u stvari, ne vole mlijeko i jabuke. Ni ja ih osobno ne volim. Jedini razlog zašto ih uzimamo jest da očuvamo naše zdravlje. Mlijeko i jabuke (znanost je to dokazala, drugovi) sadrže sastojke prijeko potrebne zdravlju svinja. Mi svinje smo mislioci. Upravljanje i organizacija ove Farme ovise o nama. Dan i noć bdimo nad vašim dobrom. Radi vas pijemo mlijeko i jedemo jabuke. Zna li što će se dogoditi ukoliko svinje ne ispune svoju dužnost? Vratit će se Džons! Da, vratit će se Džons! Siguran sam, drugovi", vikao je Skviler gotovo zaklinjući, skačući s jedne strane na drugu i vrteći repom, "siguran sam da među vama nitko ne želi ponovo ovdje vidjeti Džonsa?" Ako je postojala jedna stvar u koju su sve životinje bile potpuno sigurne, to je bilo da ne žele Džonsov povratak. Kada im je ovaj slučaj bio prikazan u takvom svjetlu, više nisu imale što reći. Bilo je i suviše jasno koliko je važno održavati svinje u dobrom zdravlju. Tako su se, bez raspravljanja, složile da će mlijeko i otpale jabuke (a i veći dio jabuka koje će sazrijeti) sačuvati za svinje.

IV Poglavlje

Do kasna ljeta novosti o događajima na Životinjskoj farmi proširile su se okrugom. Svakog su dana Snoubol i Napoleon slali jata golubova da životinjama susjednih farmi govore o povijesti Pobune i da ih nauče pjevati "Životinje Engleske".

Za to je vrijeme gospodin Džons provodio dane sjedeći u točionici "Crveni lav" u Vilingdonu, žaleći se svakome tko je bio spreman slušati ga na strašnu nepravdu koju je pretrpio od gomile ništavnih životinja koje su ga protjerale s posjeda. Drugi su farmeri uglavnom suosjećali s njim, ali mu u prvo vrijeme nisu mnogo pomogli. U dnu srca svaki se od njih potajno pitao ne bi li mogao Džonsovu nesreću okrenuti u vlastitu korist. Na sreću, vlasnici dviju susjednih farmi bili su stalno u lošim odnosima. Jedna od tih farmi, po imenu Foksvud (*Foxwood*), bila je velika, zapuštena, obrasla šikarom, sa zapuštenim pašnjacima i neurednom živicom. Njen vlasnik, gospodin Pilkington (*Pilkington*), bio je lakomislen čovjek, farmer koji je, ovisno o sezoni, veći dio vremena provodio u lovu i ribolovu. Druga farma, po imenu Pinčfild (*Pinchfield*), bila je manja i bolje obrađivana. Njen je vlasnik bio gospodin Frederik (*Frederick*), grub i lukav čovjek, stalno upetljan u parnice i poznat po upornosti kod cjenkanja. Njih su se dvojica toliko mrzila da su se teško sporazumijevala čak i onda kad se radilo o čuvanju njihovih vlastitih interesa.

Pa ipak bili su dobrano prestrašeni Pobunom na Životinjskoj farmi i veoma zainteresovani da spriječe svoje životinje da saznaju o njoj nešto više. Isprva su joj se, doduše, podrugivali i smijali se i samoj pomisli da bi životinje same upravljale Farmom. Govorili su da će sve to biti gotovo za dva tjedna. Širili su glasine da se životinje na "Vlastelinskoj farmi" (inzistirali su na tome da je zovu "Vlastelinska farma", jer nisu trpjeli naziv "Životinjska farma") stalno međusobno glože i skapavaju od gladi. Nakon izvjesnog vremena kada je postalo očito da životinje ne skapavaju od gladi, Frederik i Pilkington promijenili su pjesmu i počeli govoriti da na Životinjskoj farmi cvjeta strašna pokvarenost. Razglasili su da su se životinje odale kanibalizmu, da muče jedna drugu usijanim gvožđem i da su im žene zajedničke. Eto do čega dolazi kad se netko buni protiv zakona Prirode, govorili su Frederik i Pilkington.

Tim se pričama, međutim, nikada nije vjerovalo do kraja. Govorkanja o divnoj farmi s koje su izbačeni ljudi i na kojoj životinje same upravljaju svojim poslovima počela su poprimiti najfantastičnije oblike i te je godine val pobuna zahvatio čitav kraj. Bikovi koji su oduvijek bili poslušni, postali su odjednom divlji, ovce su kidale živicu i uništavale djetelinu, krave su prevrtale vedra ispod sebe, a lovački konji nisu preskakivali ograde, nego su zbacivali jahače. Štoviše, melodija, pa čak i riječi "Životinje Engleske", znale su se posvuda. Širile su se zapanjujućom brzinom. Kad bi čuli tu pjesmu, ljudi nisu mogli suzdržati svoj bijes, ali su se pretvarali da pjesmu drže pukom besmislicom. Ne možemo razumjeti, govorili su, kako se čak i životinje mogu spustiti na to da pjevaju tu glupost koja je vrijedna jedino prezira. Svaku životinju koju bi uhvatili da to pjeva, izbičevali bi na licu mjesta. Ipak, pjesma se širila: kosovi su je fićukali po živicama, golubovi gugutali po brijestovima; uvukla se čak u zveket kovačnica i zvonjavu crkvenih zvona. A kada bi je osluškivali, ljudi su potajno drhtali, naslućujući u njoj proročanstvo svoje skore propasti.

Početkom listopada, kada su životinje već požnjele žito i spremile ga, a dio već i ovršile, sletjelo je u dvorište Životinjske farme strahovito uzbuđeno jato golubova. Džons i njegovi nadničari s nekolicinom ljudi s Foksvuda i Pinčfilda uspjeli su proći kroz glavna vrata s pet zasuna i kolskim putem približavali su se Farmi. Osim Džonsa, koji je imao pušku i stupao na čelu grupe, svi ostali su bili naoružani štapovima. Očito su željeli ponovo preuzeti Farmu.

To se očekivalo već odavno i bile su izvršene sve pripreme. za obrambene operacije bio je zadužen Snoubol, koji je proučio staru knjigu o ratničkim pohodima Julija Cezara što ju je našao u kući. Brzo je izdao naređenja i za nekoliko minuta svaka je životinja bila na svom mjestu.

Dok su se ljudi približavali gospodarskim zgradama, Snoubol je započeo prvi napad. Svi golubovi, njih trideset i pet, nadlijetali su ljude i gađali ih izmetinama; dok su se ljudi

baktali s njima, navalile su guske, koje su se skrivale iza živice i oštrim kljunovima grizle im listove nogu. Međutim, to je bio samo blag manevarski okršaj koji je trebao unijeti malo nereda, i ljudi su se štapovima lako oduprli. Snoubol tada pusti u napad drugu liniju. Mjurijel, Bendžamin i sve ovce, sa Snoubolom na čelu, nasrnuli su na ljude, boli ih i udarali sa svih strana, dok se Bendžamin okrenuo i ritao svojim malim kopitima. Ali ljudi sa štapovima i okovanim čizmama bili su ipak jači od njih, i iznenada, na Snoubolovo skvičanje, što je bio znak za povlačenje, sve se životinje okrenu i kroz vrata uteknu u dvorište.

Ljudi su pobjednički i glasno likovali. Vidjeli su, kao što su i očekivali, svoje neprijatelje u bijegu i navališe na njih kako je tko stigao. To je bilo upravo ono što je Snoubol želio. Kad su ljudi upali u dvorište, iznenada se iza njih pojaviše tri konja, tri krave i one svinje koje su se skrivale u staji za krave, te im presjekoše put za povlačenje. Sada Snoubol daje znak za napad. On sam jurnu pravo na Džonsa. Džons vidje da mu se približava, podigne pušku i opali. Meci ostave krvav trag na Snoubolovim leđima, a jedna ovca padne mrtva. Ne zaustavljajući se ni za tren, Snoubol se sa svojih stotinjak kila obori na Džonsa, odbaci ga na gomilu đubreta, te Džonsu puška ispadne iz ruku. Ali je najstravičnije bilo vidjeti Boksera kako se propinje na stražnje noge i udara svojim ogromnim potkovanim kopitima kao kakav pastuh. Prvi udarac pogodi konjušara iz Foksvuda u lubanju i obori ga u blato, gdje je ostao ležati kao da je mrtav. Vidjevši to, nekolicina ljudi baci štapove i pokuša pobjeći. Zahvatila ih je panika, i u sljedećem trenutku životinje su ih već počele goniti uokolo dvorišta. Bole su ih rogovima, udarale nogama, gazile i grizle. Nije bilo nijedne životinje na farmi koja im se nije osvećivala na svoj način. Čak je i mačka s krova iznenada skočila jednom čovjeku na rame i zarila mu pandže u vrat na što je ovaj strahovito zaurloao. Kada je prolaz načas bio slobodan, ljudi su glavom bez obzira pobjegli iz dvorišta prema glavnoj cesti. Svega pet minuta poslije napada ljudi su se sramno povlačili istim putem kojim su i došli; za petama im je bilo jato gusaka gaćući i grizući ih čitavo vrijeme.

Svi su pobjegli osim jednog. U dnu dvorišta Bokser je kopitom pokušao okrenuti konjušara koji je potrbuške ležao u blatu. Momak se nije micao.

“Mrtav je”, žalosno reče Bokser. “To nisam namjeravao učiniti. Zaboravio sam da imam željezne potkove. Tko će mi vjerovati da to nisam uradio namjerno?”

“Bez sentimentalnosti, druže!” poviče Snoubol, iz čijih je rana još curila krv. “Rat je rat. Jedini dobar čovjek je mrtav čovjek.”

“Nisam želio nikoga ubiti, čak ni čovjeka”, ponovio je Bokser, a oči su mu bile pune suza.

“Gdje je Moli?” uzviknu netko.

Zaista, nje nije bilo. Na trenutak nastala je velika uzbuna. Bojali su se da su je ljudi ranili ili čak odveli sa sobom. Međutim, na kraju su je pronašli sakrivenu u staji, glave zarivene u jaslje. Pobjegla je čim je pukla puška. Kada su se iz potrage za Moli životinje vratile u dvorište ustanovile su da se konjušar, koji je bio samo omamljen, osvijestio i da je pobjegao.

Sve su se životinje sada ponovo okupile i vrlo uzbuđeno, iz svega glasa prepričavale svoje podvige. Odmah su proslavile pobjedu. Podigle su zastavu, više puta otpjevale “Životinje Engleske”, a onda svečano sahranile ubijenu ovcu i na grob zasadile lovorov grm. Nad grobom je Snoubol održao kratak govor naglašavajući da, bude li potrebno, svaka životinja mora biti spremna umrijeti za Životinjsku farmu.

Životinje jednoglasno odlučile da ustanove vojno odlikovanje “Životinjski heroj prvog reda”, koje odmah dodijeliše Snoubolu i Bokseru. Bila je to brončana medalja (u stvari, to je bio brončan ukras za konje što su ga pronašle u spremištu) koja će se nositi nedjeljom i praznicima. Uvele su i odlikovanje “Životinjski heroj drugog reda”, koje su posmrtno dodijelile poginuloj ovci.

Dosta su raspravljale o tome kako nazvati bitku. Na kraju je nazvaše Bitkom kod staje za krave, jer su tamo postavile zasjedu. U blatu su pronašle pušku gospodina Džonsa, a znale su da u kući ima municije. Odlučile su da pušku postave uz podnožje jarbola za zastavu, kao artiljerijsko naoružanje, i da iz nje pucaju dva puta godišnje — jedanput 12. listopada, na godišnjicu Bitke kod staje za krave, a drugi put na Ivanje, godišnjicu Pobune.

V Poglavlje

Kako se primicala zima, Moli je postajala sve neugodnija. Svako je jutro kasnila na posao opravdavajući se da je zaspala, i usprkos odličnom apetitu tužila se na nekakve tajnovite bolove. Bježala je od posla izgovarajući se na sve moguće načine i odlazila na pojilište gdje bi se zadržavala, luckasto promatrajući svoju sliku u vodi. Ali kružile su glasine da se radi o nečem ozbiljnijem. Jednog dana, dok je Moli radosno šetala dvorištem, žvačući sijeno i mašući veselo repom, pride joj Klover.

“Moli”, reče, “moram te pitati nešto vrlo ozbiljno. Jutros sam te vidjela kako gledaš preko živice koja dijeli Životinjsku farmu od Foksvuda. Jedan nadničar gospodina Pilkingtona stajao je s druge strane živice. Doduše, ja sam stajala na priličnoj udaljenosti, ali sam gotovo sigurna da sam vidjela da ti je nešto govorio, a ti si mu dopustila da te miluje. Što to znači, Moli?”

“Nije! Nisam bila! To nije istina!” zaplaka Moli, te se počeo propinjati i kopkati tlo.

“Moli! Pogledaj mi u lice. Možeš li mi dati časnu riječ da te taj čovjek nije mazio?”

“To nije istina!” ponovi Moli, ali nije mogla pogledati Klover u lice, i slijedećeg časa podbrusivši kopita odgalopira u polje.

Jedna misao prostruji Kloverinim mozgom. Ne govoreći ništa drugima, ode do Molliene staje i kopitom razgrnu slamu. Ispod slame bila je skrivena omanja gomila šećera u kocki i nekoliko smotuljaka vrpce različitih boja.

Tri dana kasnije Moli je nestala. Nekoliko tjedana nije se znalo gdje se nalazi, a onda su golubovi donijeli vijest da su je vidjeli na drugom kraju Vilingdona. Bila je upregnuta u otmjenu crveno-crnu dvokolicu koja je stajala ispred krčme. Jedan debeljko crvena lica, u kariranim jahaćim hlačama i dokoljenicama, koji je izgledao kao krčmar, gladio ju je po njušci i hranio šećerom. Bila je istimarena i u grivu su joj bile upletene grimizne vrpce. Prema onome što su rekli golubovi, izgledala je zadovoljna. Nijedna životinja više nikada nije spomenula Moli.

Nastupio je siječanj, oštar i hladan. Zemlja je otvrdnula poput željeza i nije se moglo raditi u polju. U velikoj suši održavali su se brojni sastanci, a svinje su planirale posao za slijedeće godišnje doba. Prihvaćeno je da će svinje, koje su očito bile pametnije od ostalih životinja, odlučivati o svim pitanjima na Farmi, iako će njihove odluke glasanjem morati odobriti većina. Taj bi dogovor dobro funkcionirao da nije bilo neslaganja između Snoubola i Napoleona. Njih se dvojica nisu slagala ni u kojem pitanju i uživala su da jedan drugome proturječe. Ako bi jedan predložio da se više površina zasije ječmom, drugi bi tražio da to svakako bude zob, a ako je jedan tvrdio da je to i to polje najbolje za kupus, drugi bi uvjeravao da je to polje neplodno i da tu može uspijevati samo korov. Svaki je imao svoje sljedbenike, a neki put su rasprave bile žestoke. Na sjednicama Snoubol bi često briljantnim govorima pridobio većinu, ali Napoleon je bio bolji u korteširanju u pauzama. Posebno je imao uspjeha među ovcama. Od njega su ovce naučile da i u sezoni i izvan nje bleje “Četiri noge dobre, dvije noge loše”, i često su time prekidale sjednicu. Primijetilo se da su vrlo često sa “Četiri noge dobre, dvije noge loše” upadale u ključnim trenucima Snoubolovih govora. Snoubol je bio pažljivo proučio neke stare brojeve *Farmera i uzgajivača stoke* što ih je našao u kući i planirao je mnoge novine i poboljšanja. Učeno je govorio o navodnjavanju polja, silosima, troski, a izradio je i složenu shemu kako da sve životinje svoj izmet izbacuju izravno u polje, svakog dana na drugo mjesto, i tako uštede posao oko prijevoza. Napoleon nije iznosio svoje planove, ali je mirno govorio kako Snoubolovi planovi ne vode nikuda, i činilo se po svemu kao da čeka svoju priliku. Ali od svih njihovih raspri nijedna nije bila tako žestoka kao ona oko vjetrenjače.

Na velikom pašnjaku, nedaleko od gospodarskih zgrada, nalazio se mali brežuljak koji je bio najviša tačka na Farmi. Pošto je ispitao zemljište, Snoubol je tvrdio da je to pravo mjesto za vjetrenjaču koja bi mogla pokretati dinamo i opskrbljivati Farmu električnom energijom. Tako bi se osvijetljiivale, a zimi i grijale staje. Električna energija koristila bi se i za cirkularnu pilu, kosilicu, strojeve za rezanje repe i preradu mlijeka. Životinje koje nikada prije nisu čule nešto slično (jer je farma bila staromodna i imala samo najprimitivnije oruđe), slušale su

zapanjeno kad je Snoubol dočaravao slike fantastičnih strojeva koji će obavljati njihov posao, dok će one u miru pasti ili čitanjem i razgovorom unapređivati svoj duh.

U nekoliko tjedana Snoubol je završio planove za vjetrenjaču. Tehnička rješenja potjecala su uglavnom iz tri knjige, koje su nekad pripadale gospodinu Džonsu. *Tisuću korisnih stvari koje možete napraviti u kući, Sagradi sam i Sve o elektricitetu za početnike*. Za izrađivanje planova Snoubol je koristio staju koja je nekada služila kao inkubator i imala gladak drveni pod pogodan za crtanje. Knjige je držao otvorene pomoću kamenčića, papcima je stegnuo komadić krede i uzbuđeno pocikujući brzo se kretao amo-tamo, vukući liniju za linijom. Postupno su planovi prerasli u složen splet poluga i zupčanika koji je prekrivao preko pola poda; druge životinje nisu ništa od toga razumjele, ali su crteži na njih ostavili dubok dojam. Barem jednom dnevno sve su, dolazile da pogledaju Snoubolove crtarije. Dolazile su čak i kokoši i patke, pazeći da ne razgaze oznake kredom. Samo se Napoleon držao po strani. Od samog početka bio je protiv vjetrenjače. Iznenada se pojavi da pogleda planove. Ozbiljno je šetao u krug pažljivo gledajući svaki detalj; zagroktao bi jedanput, dvaput, a onda odmjeravao iskosa; potom je neočekivano digao nogu, pomokrio se na planove i bez riječi izašao.

Vjetrenjača je napravila dubok razdor na Farmi. Snoubol nije poricao da će izgradnja biti vrlo težak posao. Morat će se razbijati stijene i potom kamen ugrađivati u zidove, a bit će potrebno napraviti krila za vjetrenjaču, nabaviti dinamo i kablove. Snoubol nije rekao kako će to nabaviti, ali je tvrdio da se sve to može riješiti za godinu dana. A kada sve bude gotovo, reče, toliko će se uštedjeti na radnom vremenu da će trebati raditi svega tri dana tjedno. Napoleon je, s druge strane, dokazivao da je u ovom trenutku najpotrebnije povećati proizvodnju hrane, jer će, ukoliko budu trošili vrijeme na vjetrenjaču, svi pomrijeti od gladi. Životinje su se podijelile u dvije stranke s parolama “Glasaj za Snoubola i trodnevni radni tjedan” i “Glasaj za Napoleona i pune jaslje”. Bendžamin je bio jedina životinja koja se nije pridružila nijednoj stranci. Nije vjerovao da će biti više hrane ni da će vjetrenjača skratiti radno vrijeme. S vjetrenjačom ili bez nje, rekao je, život će teći dalje kao i do sada — znači, loše.

Pored razmirica oko vjetrenjače, nametnulo se pitanje obrane farme. Bilo je potpuno jasno da usprkos porazu u Bitki kod staje za krave, ljudi mogu još odlučnije pokušati da zauzmu farmu i vrate gospodina Džonsa. Sada su za to imali razlog više jer se vijest o porazu proširila po čitavom kraju, a životinje na susjednim farmama postale su neposlušnije nego ikada. Kao i obično Snoubol i Napoleon nisu se slagali. Prema Napoleonovu mišljenju, životinje su trebale da nabave vatreno oružje i da nauče njime rukovati. Prema Snoubolovu, trebalo je na susjedne farme poslati što više golubova i poticati životinje na pobunu. Jedan je dokazivao da će se, ukoliko se ne budu mogli obraniti, suočiti s porazom, a drugi je tvrdio da neće biti ni potrebe za obranom dode li svuda do pobune. Životinje su saslušale Napoleona, a zatim Snoubola, ali se nisu mogle odlučiti tko je u pravu; zapravo su se uvijek slagale s onim koji je u datom trenutku govorio.

Konačno je došao i dan kada je Snoubol završio svoje planove. Na sjednici slijedeće nedjelje trebalo je glasanjem odlučiti hoće li započeti s radovima ili ne. Kad su se životinje okupile u velikoj suši, Snoubol ustade i, povremeno prekidan blejanjem ovaca, iznese razloge zbog kojih se zalaže za izgradnju vjetrenjače. Onda ustade Napoleon da odgovori. Vrlo mirno reče da je izgradnja vjetrenjače glupost i da on nikome ne savjetuje da glasa za nju, a nakon toga odmah je sjeo; govorio je jedva tridesetak sekundi i činilo se da je potpuno nezainteresiran za dojam koji je ostavio. Na to Snoubol skoči na noge i, vičući prema ovcama koje su ponovo počele blejati, vatreno pozivaše na izgradnju vjetrenjače. Do tada su simpatije životinja bile podjednake, ali Snoubolova rječitost ih na tren zanese. Oduševljeno je iznio viziju Životinjske farme, kada se životinje jednom oslobode najgoreg posla. Mašta mu se sada vinula mnogo dalje od električne kosilice i stroja za rezanje repe. Elektricitet, reče, može pokretati vršilice, plugove, drljače, valjke, žetelice i samovezačice. Pored toga, svaka će staja imati svoje osvjetljenje, toplu i hladnu vodu, te električno grijanje. Kad je završio govor nije bilo ra sumnje tko će dobiti glasove. Ali baš u tom trenutku ustane Napoleon, na čudan način, iskosa, pogleda Snoubola i, zarokće tako kako ga još nikad nisu čuli.

U tom času začu se strašan lavež i devet ogromnih pasa s mjedenim ogrlicama nahrupi u sušu. Ustremiše se pravo na Snoubola, koji se na vrijeme izmaknu da izbjegne njihove

razjapljene čeljusti. Za tren istrča iz suše, a oni za njim. Suviše iznenađene i prestrašene da bi progovorile, sve životinje nahrupiše prema izlazu da promatraju potjeru. Snoubol je grabio preko velikog pašnjaka prema cesti. Trčao je kako samo svinja može trčati, ali psi su mu bili za petama. Iznenada se okliznu, i činilo se da će ga stići. Ali se podiže i potrča brže nego ikada. Psi mu se, međutim, ponovo približiše. Jedan škljocnu i čeljustima pokušavajući ga dohvati za rep, ali Snoubol izmaknu u pravi čas a zatim prikupi svu svoju snagu i svega nekoliko centimetara ispred gonitelja kliznu kroz rupu u živici da ga više nikad ne vide.

Životinje su tiho i prestrašeno odmiljele do suše. I psi su ubrzo dotrčali. U prvi mah nitko se nije mogao dosjetiti otkuda su se uopće pojavila ta stvorenja, ali problem je uskoro bio riješen: to su bila štenad koju je Napoleon odvojio od majke i privatno odgojio. Iako još nisu bili potpuno odrasli, bili su ogromni, divljeg izgleda, poput vukova. Držali su se Napoleona. Primijećeno je da mašu repovima na isti način kao što su nekad psi mahali gospodinu Džonsu. Napoleon se, zajedno sa psima koji su ga slijedili, popne na uzvišeni podij, s kojeg je Major svojedobno održao svoj govor i objavi da se od sada ukidaju Sjednice nedjeljom ujutro. One su bile potpuno suvišne, rekao je, i značile su samo gubitak vremena. Uбудуće sva pitanja koja se odnose na rad na Farmi rješavat će, pod njegovim predsjedanjem, specijalni komitet svinja, koji će se sastajati zasebno a poslije drugima prenositi svoje odluke. Životinje će se ipak okupljati nedjeljom da pozdrave zastavu, otpjevaju “Životinje Engleske” i prime raspored za slijedeći tjedan; međutim, više neće biti diskusija. Usprkos šoku koji je izazvao Snoubolov progon, životinje je ovo saopćenje zaprepastilo. Neke bi od njih čak protestirale, da su mogle naći valjane razloge. Na izvjestan način rastužio se i Bokser. Spustio je uši, nekoliko puta zatresao grivom i uporno pokušavao srediti svoje misli; ali na kraju nije znao što bi rekao. Međutim, neke svinje su bile prisebnije. Četiri mlada krmka iz prvog reda, svojedobno određena za tovljenje, roktanjem su izrazila svoje neslaganje; sva četiri su skočila na noge i počela govoriti u isto vrijeme. Ali psi oko Napoleona počеше odmah potmulo, prijeteći režati i krmci su ušutjeli i sjeli. Ovce su počele snažno blejati: “Četiri noge dobre, dvije noge loše!”, što je po trajalo četvrt sata i onemogućilo svaki razgovor.

Poslije su poslali Skvilera da drugima na Farmi objasni nove prilike.

“Drugovi”, rekao je Skviler, “vjerujem da svaka prisutna životinja shvaća žrtvu koju je učinio drug Napoleon preuzimajući na sebe i ovaj zadatak. Nemojte, drugovi, misliti da je rukovođenje užitak. Upravo obrnuto, to je ozbiljna i teška odgovornost. Nitko od druga Napoleona nije čvršći u vjeri da su sve životinje jednake. On bi bio presretan da vam može dopustiti da sami odlučujete. Ali, ponekad biste mogli donijeti krive odluke, drugovi, i gdje biste se onda našli? Pretpostavimo da ste odlučili slijediti Snoubola i njegove tlapnje o vjetrenjačama — Snoubola, koji, kako to sad znamo, nije bio ništa bolji od zločinca.”

“On se hrabro borio u Bitki kod staje za krave”, dobaci netko.

“Hrabrost nije dovoljna”, odgovori Skviler. “Odanost i poslušnost su važniji. A što se tiče Bitke kod staje za krave, vjerujem da će doći vrijeme kad ćemo otkriti da je Snoubolova uloga u njoj umnogome precijenjena. Disciplina, drugovi, željezna disciplina! To je parola dana. Samo jedan krivi korak i neprijatelj će biti ovdje. Drugovi, valjda ne želite da se Džons vrati?”

Još jednom na taj se argument nije moglo odgovoriti. Bilo je sigurno da životinje ne žele povratak Džonsa; ako bi diskusije nedjeljom ujutro mogle pridonijeti njegovu povratku, onda je s njima trebalo prestati. Bokser, koji je u međuvremenu bio porazmislio, izrazio je opće raspoloženje riječima: “Ako tako kaže drug Napoleon, to mora biti tačno.” I od tada je svom načelu “Radit ću više”, dodao i geslo “Napoleon je uvijek u pravu”.

Vrijeme se proljepšalo i počelo je proljetno oranje. Staja u kojoj je Snoubol crtao svoje planove bila je zatvorena i pretpostavljalo se da su planovi izbrisani. Svake nedjelje, u deset sati ujutro, životinje su se okupljale u velikoj suši da prime raspored za slijedeći tjedan. Lubanja starog Majora, sada već gola kost, iskopana je u voćnjaku i postavljena na postolje u podnožju jarbola za zastavu, pored puške. Od životinja se tražilo da nakon podizanja zastave, prije nego što prijedu u sušu, odaju počast lubanji. Više nisu sjedile zajedno, kao nekada. Napoleon, Skviler i krmak po imenu Minimus (*Minimus*), koji je imao izuzetan dar za pisanje pjesama i popijevki, sjedili su u prvom redu povišenog podija; devetoro mladih pasa napravilo

je oko njih polukrug, a iza njih su bile ostale svinje. Druge životinje sjedile su nasuprot njima, u glavnom dijelu suše. Napoleon je osornim, vojničkim načinom čitao raspored dužnosti za slijedeći tjedan, i pošto bi jedanput otpjevale “Životinje Engleske”, životinje bi se razišle.

Tri tjedna nakon Snoubolova izгона, životinje je prilično iznenadilo Napoleonovo obavještenje da će se vjetrenjača ipak graditi. Napoleon nije objasnio zašto se predomislio, već je samo upozorio životinje da će taj izvanredni zadatak zahtijevati vrlo naporan rad; možda će čak biti potrebno smanjiti obroke. Planovi su, međutim, potpuno pripremljeni, sve do najsitnijih pojedinosti. Na njima je posljednja tri tjedna radio poseban komitet svinja. Gradnja vjetrenjače i razni popravci trajat će, uz ostala potrebna poboljšanja, otprilike dvije godine. To veće Skviler je privatno objasnio drugim životinjama da Napoleon u biti nikad nije bio protiv izgradnje vjetrenjače. Naprotiv, upravo se on na početku za nju zalagao, a plan koji je Snoubol nacrtao na podu inkubatora zapravo je ukraden iz Napoleonovih bilježaka. Vjetrenjača je, u stvari, bila Napoleonova zamisao. Zašto je onda, upita netko, tako oštro govorio protiv nje? Skviler je izgledao vrlo prepredeno. To je, reče, bila lukavost druga Napoleona. On se samo *prividno* suprotstavljao vjetrenjači, to je jednostavno bio manevar da se otarasi Snoubola, koji je bio opasan tip i loše utjecao na druge. Sada, kad više nema Snoubola, plan se može provesti bez njegova uplitanja. To je bilo, reče Skviler, nešto što se zove taktika. Mnogo puta je ponovio: “Taktika, drugovi, taktika!”, gegajući se u krug, vrteći repom i veselo se smijući. Životinje nisu tačno znale što znači ta riječ, ali Skviler je govorio tako uvjerljivo, a tri psa koja su bila s njim režala su tako zastrašujuće, da su prihvatile objašnjenje bez daljnjeg ispitivanja.

VI Poglavlje

Cijelu tu godinu životinje su radile kao robovi. Ali u svom su poslu bile sretne, nisu zazirale ni od kakvog napora ili žrtve, svjesne da je sve što rade za njihovo dobro i za dobrobit onih koji će doći iza njih, a ne za gomilu lijenih i pokvarenih ljudskih stvorenja.

U proljeće i ljeto radili su po šezdeset sati tjedno, a u kolovozu Napoleon je objavio da će se raditi i nedjeljom poslije podne. Dodatni rad bio je sasvim dobrovoljan, ali svakoj životinji koja se ne odazove obrocima će biti smanjeni na pola. Usprkos tome ispostavilo se da neki zadaci neće biti izvršeni. Žetva je bila nešto manje uspješna nego prošle godine, a na dva polja nisu posadili repu jer oranje nije bilo završeno na vrijeme. Moglo se predvidjeti da će naredna zima biti vrlo teška.

Oko vjetrenjače iskrsnule su nepredviđene teškoće. Na farmi se nalazilo bogato nalazište vapnenca, a u jednoj od sporednih zgrada pronađeno je mnogo pijeska i cementa, pa je materijal za gradnju bio pri ruci. U početku životinje nisu mogle riješiti problem kako razbiti stijene u komade odgovarajuće veličine. Izgledalo je da se to može učiniti samo pijukom i željeznim polugama, kojima se, međutim, životinje nisu mogle služiti. Tek nakon više tjedana uzaludnog napora nekom se javila prava ideja — iskoristiti silu teže. Ogromne stijene, prevelike za upotrebu, ležale su na dnu kamenoloma. Životinje bi ih privezale za uže, a onda su sve zajedno, krave, konji, ovce, svaka životinja koja je mogla pridržati uže — u kritičnim momentima pridružile bi se i svinje — očajno sporo vukle stijene strminom do vrha, da bi ih potom gurnule natrag i tako razbile na manje komade. Prenošnje razbijenih komada bilo je razmjerno jednostavno. Konji su ih odvozili teretnim kolima, ovce su nosile komad po komad; čak su se Mjurijel i Bendžamin upregli u neka stara kola i dali svoj doprinos. Do kraja ljeta skupili su dovoljno kamenja i onda je, pod nadzorom svinja, počela gradnja.

Ali napredovalo se sporo i tegobno. Često je trebao čitav dan napornog i iscrpljujućeg rada da se jedna stijena dovuče do vrha, a ponekad se dogodilo, kada bi je gurnuli natrag, da se ipak nije razbila. Ništa se nije moglo učiniti bez Boksera koji je imao snage kao sve druge životinje zajedno. Kada bi stijena počela kliziti nizbrdo, a s njom i životinje, Bokser bi se uvijek našao na pravom mjestu, povukao uže i zaustavio klizanje. Svi su bili zadivljeni kada bi ga vidjeli kako se, sav usopljen, s mukom, malo-pomalo penje uz obronak, dok mu se vrhovi kopita zarivaju u tlo a velika leda prekrivaju znojem. Klover ga je ponekad upozoravala da

bude oprezan i da se previše ne napreže, ali Bokser je nije slušao. Njegova dva gesla “Radit ću više” i “Napoleon je uvijek u pravu” bila su mu dostatan odgovor na sve poteškoće. Dogovorio se da ga pjetlić, umjesto pola sata, budi tri četvrt sata ranije. A u slobodnim trenucima, kojih više nije bilo mnogo, sam bi odlazio u kamenolom, skupljao komade; stijenja i bez ičije pomoći vukao ih do gradilišta vjetrenjače.

Usprkos napornom radu životinjama tog ljeta nije bilo loše. Ako već nisu imale više hrane nego u Džonsovo doba, nisu je imale ni manje. To, da je trebalo hraniti samo sebe a ne još i petero razuzdanih ljudskih stvorenja bila je tolika prednost, da je trebalo učiniti mnogo pogrešaka da se to primjetnije osjeti. A iz raznih razloga životinjske metode rada su bile efikasnije pa se uštedjelo mnogo radnog vremena. Neki poslovi, na primjer, plijevljenje, obavljani su s temeljitošću nedostižnom ljudskim bićima. Budući da sada nijedna životinja nije krala, nije bilo potrebno ogradom odijeliti pašnjak od oranica, čime je uštedeno mnogo posla oko održavanja živica i prolaza. Usprkos tome, kako je ljeto odmicalo, počele su se osjećati razne nepredviđene nestašice. Trebali su parafinskog ulja, čavala, užadi, dvopeka za pse, željeza za konjske potkove, a ništa od toga nije se moglo proizvesti na Farmi. Pored raznog oruđa, uskoro će im zatrebati sjemenja i umjetnog gnojiva a, konačno, i postrojenje za vjetrenjaču. Nitko nije mogao zamisliti kako će se to nabaviti.

Jedne nedjelje ujutro, kada su se životinje okupile da prime raspored, Napoleon objavi da se odlučio za novu politiku. Od sada će Životinjska farma trgovati sa susjednim farmama; naravno, ne s trgovačkim namjerama, već jednostavno stoga da se nabave neki materijali koji su im hitno bili potrebni. Vjetrenjača je preča od svega, zato je sklopio ugovore o prodaji stoga sijena i dijela žetve žita, a kasnije, ako ustreba, novac će se morati nabaviti prodajom jaja, za koja je u Vilingdonu uvijek bilo interesa. Kokoši će, rekao je Napoleon, pozdraviti ovu žrtvu kao svoj posebni doprinos gradnji vjetrenjače.

Životinje su ponovo osjetile izvjesnu nelagodu. Nikada imati posla s ljudskim bićima, nikada trgovati, nikada koristiti novac — nisu li to bile neke od najranijih odluka koje su donijele na prvoj pobjedonosnoj Sjednici nakon Džonsova progonstva? Sve su se životinje sjećale da su donijele takve odluke, ili su barem mislile da se sjećaju. Četiri mlada krmka, koji su protestirali kada je Napoleon ukinuo Sjednice, sramežljivo su digla glas, ali psi su ih odmah ušutkali strašnim režanjem. Onda su, kao i obično, ovce počele sa “Četiri noge dobre, dvije noge loše!” i tako raspršile trenutačnu nelagodnost. Na kraju, Napoleon podiže nogu da ih umiri i objavi da je već sklopio sve ugovore. Neće biti potrebe da i jedna životinja dođe u dodir s ljudima, jer to bi, jasno, bilo nepoželjno. Namjeravao je sav teret uzeti na svoja pleća. Stanoviti gospodin Vajmper (*Whymper*), bilježnik koji živi u Vilingdonu, pristao je da bude posrednik između Životinjske farme i vanjskog svijeta; svakog ponedjeljka ujutro on će dolaziti na Farmu po upute. Napoleon završi govor uobičajenim poklikom “Živjela Životinjska farma!” i, nakon što su otpjevale “Životinje Engleske”, raspusti životinje.

Kasnije je Skviler obišao Farmu i smirivao životinje. Uvjerio ih je da odluka o zabrani trgovanja i upotrebe novca nikada nije bila izglasana, čak niti predložena. To je izmišljotina koja vjerojatno ima korijen u lažima što ih je u početku širio Snoubol. Neke životinje još su pomalo sumnjale, ali Skviler ih lukavo zapita: “Drugovi, jeste li sigurni da tako nešto niste sanjali? Imate li ikakav dokaz o takvoj odluci? Je li ona negdje zapisana?” A budući da zaista nije postojalo ništa napisмено, životinje su bile zadovoljne što se radi o zabuni.

Gospodin Vajmper je, prema dogovoru, svakog ponedjeljka posjećivao farmu. Bio je to omanji čovjek, prepredena izgleda, sa zaliscima; nije bio odveć poslovan bilježnik, ali je bio dovoljno oštrouman da prije ostalih shvati da će Životinjska farma trebati posrednika i da bi moglo biti korisno zastupati njene interese. Životinje su s jezum promatrале njegove odlaske i dolaske i izbjegavale ga koliko god su mogle. Pa ipak, kad su vidjele kako Napoleon, na svoje četiri noge, izdaje naređenja Vajmperu koji je stajao na dvije noge, bile su ponosne i djelomice pomirene s novim sporazumom. Njihovi odnosi s ljudima više nisu bili sasvim isti kao prije. Sada, kada je poslovala uspješnije, ljudi nisu manje mrzili Životinjsku farmu; zapravo, mrzili su je više nego ikada. Svi su smatrali da je neumitna sudbina Farme da prije ili kasnije propadne, a iznad svega su željeli da vjetrenjača ne uspije. Okupljali bi se u krčmi i crtajući dijagrame jedan drugome dokazivali da će se vjetrenjača sigurno srušiti, a ukoliko se to kojim

slučajem i ne dogodi onda, sigurno, neće nikad proraditi. Pa ipak, i protiv svoje volje, osjećali su stanovito poštovanje prema spretnosti kojom su životinje vodile svoje poslove. Samim tim što "Životinjsku farmu" više nisu zvali "Vlastelinska farma" već njenim pravim imenom, ljudi su dokazivali da o njoj drugačije misle. Također su prestali podržavati Džonsa, koji je izgubio nadu da će povratiti Farmu i odselio se iz ovog kraja. S vanjskim svijetom Životinjska farma saobraćala je jedino preko Vajmpera, ali su stalno kružili glasovi da Napoleon namjerava sklopiti poslovni ugovor ili s gospodinom Pilkingtonom s Foksvuda ili s gospodinom Frederikom s Pinčfilda — ali, kako je zamijećeno, nikada se istovremeno nije govorilo o obojici.

Otprilike u to vrijeme svinje su se neočekivano preselile u Džonsovu kuću i tu se nastanile. Ponovo se životinjama pričinilo da se sjećaju odluke protiv toga i ponovo ih je Skviler uspio uvjeriti u suprotno. Apsolutno je potrebno, rekao je, da svinje, koje su mozgovi Farme, imaju mirno mjesto za rad. A i dostojanstvu Vođe (u posljednje vrijeme Skviler je počeo govoriti o Napoleonu kao o "Vođi") više odgovara da živi u kući nego u običnom svinjcu. Usprkos tome, nekim je životinjama smetalo kada su čule da svinje ne samo da jedu u kuhinji i koriste salon kao sobu za odmor, već i spavaju u krevetima. Bokser je prešao preko toga s uobičajenim "Napoleon je uvijek u pravu", ali je Klover, kojoj se činilo da se sjeća strogog pravila protiv spavanja u krevetu, otišla u sušu i tamo pokušala odgonetnuti Sedam zapovijedi. Budući da je mogla pročitati samo nekoliko pojedinačnih slova, dovela je Mjurijel.

"Mjurijel", reče, "pročitaj mi Četvrtu zapovijed. Ne stoji li u njoj da je zabranjeno spavati u krevetu?"

Mjurijel je sricala s naporom.

"Ona glasi... 'Nijedna životinja ne smije spavati u krevetu s plahtama'", izustila je konačno.

Začudo, Klover se nije sjećala da je Četvrtu zapovijed spominjala plahte, ali ako je tako pisalo na zidu bit će da tako i jest. A Skviler, koji se tog trenutka, u pratnji dva-tri psa, našao u blizini, postavi čitavu stvar na pravo mjesto.

"Znači, drugovi, čuli ste", reče, "da mi svinje sada spavamo u krevetima. A zašto ne bismo? Valjda ne smatrate da je ikada postojala odluka protiv *kreveta*? Krevet označava mjesto za spavanje. Ako pravilno gledamo, hrpa slame u staji je krevet. Odluka je bila protiv *plahti*, koje su ljudski izum. Mi smo, međutim, odstranili plahte i spavamo na gunjevima. I tako se spava vrlo udobno. Ali, s obzirom na misaoni posao koji obavljamo, mogu vam reći, drugovi, ne udobnije nego što nam je potrebno. Drugovi, zar nam želite oduzeti pravo na odmor? Zar želite da svoje dužnosti obavljamo premoreni? Sigurno nitko od vas ne želi da se Džons vrati?"

Životinje odmah potvrdiše da to ne žele i više se nije spominjalo da svinje spavaju u krevetima. Nitko nije prigovorio ni kada je objavljeno da će svinje ustajati sat kasnije od ostalih životinja.

Krajem jeseni životinje su bile umorne, ali sretne. Godina je bila naporna, a nakon prodaje dijela sijena i žita hrane nije bilo u izobilju; međutim, vjetrovanja je bila nadoknada za sve. Bila je gotovo dopola izgrađena. Nakon žetve nastupilo je vedro i suho vrijeme; životinje su radile napornije nego ikada smatrajući vrijednim truda da čitav dan vuku kamene blokove ako se na taj način zidovi mogu podići makar i pedalj više. Bokser je izlazio čak i noću te za punog mjeseca sam radio sat, dva. U slobodnim trenucima životinje bi šetale oko poludovršene vjetrenjače, divile se čvrstoći i uspravnosti njenih zidova i čudile se da su u stanju izgraditi nešto tako zadivljujuće. Samo se stari Bendžamin nije oduševljavao vjetrenjačom; kao i obično izustio je samo ciničnu primjedb — da magarci dugo žive.

Stigao je studeni a s njime i jaki jugozapadni vjetrovi. Morali su prekinuti gradnju jer je vrijeme bilo suviše kišovito da bi se beton mogao miješati. Jedne noći oluja je bila toliko jaka da je do temelja potresla gospodarske zgrade, a s krova suše odletjelo je nekoliko crepova. Kokoši su se probudile i prestrašeno kokodakale jer su sve, u isto vrijeme, sanjale da se u daljini čuo pucanj puške. Ujutro, kad su izašle iz staja, životinje su primijetile da je srušen jarbol zastave i da je jedan brijest u dnu voćnjaka iščupan poput travke. Tren kasnije začuli su se očajni krici. Ukazao im se strašan prizor. Vjetrenjača je bila u ruševinama.

Smjesta potrčase prema brežuljku. Napoleon, koji je obično mirno šetkao, trčao je na čelu. Da, srušen do temelja, ovdje je ležao plod svih njihovih bitaka, a kamenje, koje su razbijale i teglile s toliko muke, ležalo je razbacano svuda uokolo. Nemoćne da progovore, tužno su stajale promatrajući ostatke urušenog kamenja. U toj tišini Napoleon je obilazio mjesto katastrofe i povremeno njuškao zemlju. Oštro je mahao ukrućenim repom; to je bio znak napregnute duhovne aktivnosti. Izenada zastade, kao da se odlučio.

“Drugovi”, reče mirno, “znate li tko je za ovo odgovoran? Zna li tko je došao noću i srušio našu vjetrenjaču? SNOUBOL!” zaurla izenada, poput groma. “To je učinio Snoubol! Iz čiste zlobe, želeći onemogućiti naše planove i osvetiti se za jednoglasno progonstvo taj izdajnik je pod plaštem noći dopuzao ovamo i razorio naš trud od gotovo godinu dana. Drugovi, na licu mjesta osuđujem Snoubola na smrt. Životinja koja ga privede pravdi dobit će odlikovanje ‘Životinjski heroj drugog reda’ i pola vagona jabuka. Čitav vagon dobit će onaj tko ga uhvati živa.”

Životinje je potreslo saznanje da je Snoubol mogao učiniti takvu podlost. Začuli su se gnjevni krici i sve počese razmišljati kako da ga uhvate ako se ikada vrati. Odmah zatim, malo dalje od brežuljka, u travi su otkriveni tragovi svinje. Nije ih bilo mnogo, ali su vodili prema prolazu u živici. Napoleon ih je pomno onjušio i rekao da su Snoubolovi. Prema njegovom mišljenju Snoubol je vjerojatno došao iz smjera Foksvuda.

“Nema više odgađanja, drugovi”, reče Napoleon nakon što je ispitao tragove. Pred nama je posao. Već danas ujutro počeo ćemo ponovo graditi vjetrenjaču i to će potrajati čitavu zimu, i po kiši i po suncu. Pokazat ćemo tom bijednom izdajniku da ne može tako lako uništiti naš trud. Zapamtite, drugovi, ne smijemo mijenjati naše planove: provest ćemo ih do konačne pobjede. Naprijed drugovi! Živjela vjetrenjača! Živjela Životinjska farma!”

VII Poglavlje

Zima je bila oštra. Poslije oluja naidoše susnježica i snijeg, pa zatim oštar mraz koji nije popuštao sve do kraja veljače. Životinje su nastavile gradnju kako su najbolje mogle, znajući dobro da ih ostali promatraju i da bi zavidna ljudska stvorenja uživala u svojoj pobjedi ne bude li vjetrenjača završena na vrijeme.

Ljudi su se zlobno pretvarali da ne vjeruju da je Snoubol razorio vjetrenjaču: govorili su da se vjetrenjača srušila jer su joj zidovi bili pretanki. Životinje su znale da to nije istina, ali su ipak odlučile da ovog puta zidovi umjesto pola metra budu široki metar, a to je značilo da će trebati sakupiti mnogo više kamenja. Kamenolom je dugo bio zameten snijegom i nije se moglo ništa raditi. Nešto se napredovalo za suhog vremena kada je nastupio mraz, ali bio je to vrlo mukotrpan posao i životinje više nisu imale toliko pouzdanja kao prije. Patile su od hladnoće, a većinom su bile i gladne. Samo Bokser i Klover nisu gubili hrabrost. Skviler je držao odlične govore o radosti služenja i dostojanstvu rada, ali su ostale životinje nalazile više poticaja u Bokserovoj snazi i neizostavnom pokliku: “Radit ću više!”

U siječnju je ponestalo hrane. Obroci žita drastično su smanjeni, ali je bilo objavljeno da će se kao nadoknada dijeliti dodatni obroci krumpira. Međutim, otkrilo se da se veći dio krumpira smrztio u trapovima koji nisu bili dovoljno pokriveni. Krumpiri su postali mekani i crni, i samo je poneki bio jestiv. Životinje danima nisu jele ništa osim slame i repe. Činilo se da im prijeti skapavanje od gladi.

Postalo je od životne važnosti sakriti te činjenice pred vanjskim svijetom. Ohrabreni rušenjem vjetrenjača, ljudi su izmišljali sve nove i nove laži o Životinjskoj farmi. Ponovo se počelo pričati da životinje umiru od gladi i bolesti, da se neprestano međusobno glože i da su pribjegle kanibalstvu i čedomorstvu. Napoleon je bio potpuno svjestan da bi istina o situaciji s hranom mogla uroditi lošim posljedicama, pa je odlučio iskoristiti gospodina Vajmpera da proširi suprotne vijesti. Do sada su životinje imale malo ili nikakvog dodira s Vajmperom za njegovih tjednih posjeta. Sada je, međutim, nekoliko odabranih životinja, većinom ovaca, trebalo povremeno u njegovoj prisutnosti spomenuti da su se obroci povećali. Uz to je

Napoleon naredio da se gotovo prazni sudovi za žito, koji su se nalazili u spremištu, do ruba napune pijeskom, a da vrh prekrije ostatkom žita i hrane. Našli su neki izgovor i proveli Vajmpera kroz spremište dopustivši mu da na tren vidi napunjene sudove. Uspjeli su ga obmanuti, pa je Vajmper svuda govorio da na Životinjskoj farmi ne vlada oskudica hranom.

Bilo kako bilo, bližio se kraj siječnja i postalo je očito da će biti potrebno odnekle nabaviti još žita. Tih se dana Napoleon rijetko pojavljivao u javnosti; čitavo vrijeme provodio je u kući koju su budno čuvali oštri psi. Kad bi se pojavio, činio je to na osobit, svečan način, čvrsto okružen sa šestoro pasa koji su režali čim bi se netko suviše približio. Nije se, međutim, pojavljivao čak ni nedjeljom ujutro, već bi izdavao naredjenja preko drugih svinja, najčešće Skvilera.

Jednog nedjeljnog jutra Skviler je objavio da će se kokoši, koje su upravo ponovo počele nositi, morati odreći svojih jaja. Napoleon je, preko Vajmpera, sklopio ugovor o prodaji četiri stotine jaja tjedno. Tim novcem kupit će dovoljno žita i hrane da Farma izdrži do ljeta, kada će nastupiti povoljniji uvjeti.

Kokoši su na to podigle strašnu graju. Doduše, ranije su ih upozorili da će ta žrtva možda biti potrebna, ali nisu vjerovale da će se to stvarno dogoditi. Upravo su pripremale gnijezda za proljetni nasad i protestira le su da je uzimanje jaja u ovom trenutku ravno ubojstvu. Prvi put od izгона Džonsa dogodilo se nešto što je sličilo na pobunu. Predvođene s tri mlade kokice vrste "Crna Minorca", kokoši su napravile odlučan pokušaj da osujete Napoleonove zahtjeve. Njihova se metoda sastojala u tome što bi odletjele na zabatne grede i tamo snijele jaja, koja bi padala na pod i rasprsnula se. Napoleon je reagirao oštro i nemilosrdno. Naredio je da se kokošima ukinu obroci i objavio da će svaka životinja koja im dade i zrno žita biti osuđena na smrt. Psi su pazili da se naređenje provede. Kokoši su izdržale pet dana, a onda su se predale i vratile u svoja legla. U međuvremenu umrlo je devet kokoši. Sahranjene su u voćnjaku, a objavljeno je da su umrle od kokodakitisa. Vajmper nije ništa saznao o ovom slučaju i jaja su redovno dostavljana; trgovčeva kola dolazila su jedanput tjedno da ih preuzmu i odvezu.

Čitavo to vrijeme nitko nije vidio Snoubola. Govorkalo se da se krije na jednoj od susjednih farmi, Foksvudu ili Pinčfilda. Napoleon je, međutim, bio u nešto boljim odnosima s ostalim farmerima nego ranije. Na sreću u dvorištu se nalazila gomila drvene građe koja je tamo ležala od prije deset godina kada je bio iskrčen bukvik. Građa je bila dobro osušena i Vajmper je savjetovao Napoleonu da je proda. I gospodin Pilkington i gospodin Frederik bili su spremni da je kupe. Napoleon je oklijevao, ne mogavši se odlučiti ni za jedno. Primijećeno je da se, kad bi bio blizu sporazuma s Frederikom, govorkalo da se Snoubol krije u Foksvudu, a kad bi pregovarao s Pilkingtonom, čulo se da je u Pinčfildu.

Iznenada, u rano proljeće, otkriveno je nešto što je sve uznemirilo. Snoubol je noću potajno posjećivao Farmu! Životinje su bile toliko uzbudene da su jedva mogle spavati u svojim stajama. Svake noći, rečeno im je, on bi dolazio šuljajući se zaštićen mrakom i pravio razne nedaće. On je krao žito, prevrtao vedra s mlijekom, razbijao jaja, izgazio zasađene gredice, glodao koru s voćaka. Postalo je uobičajeno da se sve loše što bi se dogodilo pripiše Snoubolu. Ako se razbio prozor ili začepio odvodni kanal, već bi se našao netko tko bi sa sigurnošću mogao reći da je to učinio Snoubol, a kada je izgubljen ključ od spremišta, čitava je Farma bila uvjerena da ga je Snoubol bacio u zdenac. Začudo, životinje su u to vjerovale čak i onda kad je zametnuti ključ bio pronađen ispod jedne vreće s brašnom. Krave su jednoglasno tvrdile da se Snoubol ušuljao u njihove staje i pomuzao ih u snu. Za štakore, koji su te zime pravili neugodnosti, također se govorilo da su u savezu sa Snoubolom. Napoleon je naredio da se povede temeljita istraga o Snoubolovoj djelatnosti. U pratnji svojih pasa krenuo je u pažljivo pregledavanje gospodarskih zgrada, dok su ga ostale životinje slijedile na pristojnom odstojanju. Svakih nekoliko koraka Napoleon je zastajao i njušio zemlju tragajući za Snoubolovim otiscima, koje, kako reče, može otkriti po vonju. Njuškao je po svim uglovima, u suši, staji za krave, kokošinjcima, povrtnjaku, i gotovo svagdje pronašao Snoubolove tragove. Pnslonio bi njušku na zemlju, nekoliko puta duboko onjušio i zavikao strašnim glasom: "Snoubol! Bio je ovdje! Prepoznajem njegov vonj!", a na riječ "Snoubol" svi su psi počeli krvoločno zavijati i keziti očnjake. Životinje su bile krajnje prestrašene. Kao da je Snoubol

imao nevidljiv utjecaj koji je prožimao zrak oko njih i prijetio im najrazličitijim opasnostima. Uvečer ih Skviler sve okupi i s nespokojnim izrazom lica reče da im ima saopćiti ozbiljne vijesti.

“Drugovi!”, povika poskakujući nervozno, “otkrili smo najstravičniju stvar. Snoubol se prodao Frederiku, vlasniku Pinčfilda, koji još uvijek kuje zavjeru da nas napadne i preuzme našu Farmu! Napad će voditi Snoubol. Ali ima nešto još gore. Mislili smo da je do Snoubolove pobune došlo zbog taštine i ambicije. Međutim, drugovi, bili smo u zabludi. Zna li pravi razlog? Snoubol je bio u savezu s Džonsom od samog početka! Čitavo vrijeme bio je tajni Džonsov agent. Sve je dokazano dokumentima koje je ostavio i koje smo upravo otkrili. Po mom mišljenju, drugovi, to objašnjava mnogo toga. Nije li nam sada jasno kako je — srećom bezuspješno — pokušao da nas u Bitki kod staje za krave dovede do poraza i uništenja?” Životinje su bile zapanjene. Takva pokvarenost daleko je nadmašivala Snoubolovo razaranje vjetrenjače. Potrajalo je nekoliko minuta dok su uspjele sve shvatiti. Sjećale su se, ili su mislile da se sjećaju, kako je Snoubol u Bitki kod staje za krave jurišao ispred svih, kako ih je skupljao i hrabrio u svakom naletu, kako nije zastao čak ni u trenutku kada su ga Džonsovi meci ranili u leđa. Isprva je bilo pomalo teško shvatiti kako se sve to poklapa s tvrdnjom da je bio na Džonsovoj strani. Čak je Boksera, koji je rijetko postavljao pitanja, to zbunilo. Legao je, podvukao prednje noge ispred sebe, zatvorio oči i s velikim naporom uspio uobličiti svoje misli.

“Ja u to ne vjerujem”, reče. “Snoubol se hrabro borio u Bitki kod staje za krave. Ja sam ga osobno vidio. Zar mu nismo odmah poslije Bitke dali odlikovanje Životinjski heroj prvog reda?”

“Druže, to je bila naša pogreška. Jer sada znamo — sve je to zapisano u tajnim dokumentima koje smo pronašli — da nas je zapravo pokušao namamiti u propast.”

“Ali bio je ranjen”, reče Bokser. “Svi smo vidjeli kako okrvavljen juriša.”

“To je bio dio dogovora”, povikne Skviler. “Džonsovi meci samo su ga okrznuli. Da znate čitati, mogao bih vam to dokazati iz njegovih zapisa. Zavjera se sastojala u tome da u kritičnom trenutku Snoubol da signal za uzmak i poprište prepusti neprijatelju. Bio je vrlo blizu uspjehu, čak bih rekao, drugovi, da bi bio uspio da nije bilo našeg herojskog Vođe, druga Napoleona. Zar se ne sjećate, kako se, upravo u trenutku kada su Džons i njegovi nadničari ušli u dvorište, Snoubol iznenada okrenuo i počeo bježati, a mnoge životinje za njim! I zar se također ne sjećate da je baš u tom trenu kada se počela širiti panika i kad se činilo da je sve izgubljeno, drug Napoleon jurnuo naprijed s poklikom ‘Smrt Čovječanstvu!’ i zario zube u Džonsovu nogu? Sigurno se sjećate *toga*, drugovi?” uzviknuo je Skviler, đipajući s jedne na drugu stranu.

Kada je Skviler tako slikovito opisao taj prizor, životinjama se učinilo kao da se prisjećaju upravo *toga*. U svakom slučaju, sjetile su se da je u kritičnom trenutku Bitke Snoubol počeo bježati. Ali Bokser je još uvijek bio nešto zbunjen.

“Ja ne vjerujem da je Snoubol bio izdajica od samog početka”, reče konačno. “Ono što je kasnije učinio, to je već nešto drugo. Ali vjerujem da je u Bitki kod staje za krave bio dobar drug.”

“Naš Vođa, drug Napoleon”, odgovori Skviler, govoreći vrlo polagano i odlučno, “kategorično je izjavio — kategorično, druže — da je Snoubol bio Džonsov agent od samog početka; da, čak i mnogo prije nego što se o Pobuni uopće razmišljalo.”

“Ah, onda je to nešto sasvim drugo!” reče Bokser. “Ako je tako rekao drug Napoleon, onda to mora biti tačno.”

“To je pravilan stav, druže!” uzviknu Skviler, ali se primijetilo da je svojim malim žmirkavim očicama vrlo ružno pogledao Boksera. Okrenuo se da pođe, onda zastao i značajno dodao: “Upozoravam svaku životinju na Farmi da drži širom otvorene oči. Jer imamo razloga vjerovati da se upravo u ovom času među nama prikrivaju neki od Snoubolovih tajnih agenata!”

Četiri dana kasnije Napoleon je naredio da se predveče sve životinje okupe u dvorištu. Kad se sve skupiše, iz kuće izađe Napoleon, noseći svoje obje medalje (nedavno je sam sebi dodijelio odlikovanja “Životinjski heroj prvog reda” i “Životinjski heroj drugog reda”); oko

njega je poskakivalo devet ogromnih pasa i lajalo tako da se svim životinjama ježila koža. Tiho su se stisle na svojim mjestima i izgledale kao da unaprijed znaju da će se dogoditi nešto strašno.

Napoleon je stajao strogo gledajući publiku; onda ispusti piskav glas. Tog časa psi nahrupe naprijed, zgrabe četiri krmka za uši i, dok su skvičali od straha i boli, dovuku ih pred Napoleona. Krmcima su krvarile uši; psi su osjetili krv i činilo se da će za nekoliko trenutaka potpuno poludjeti. Na opće iznenađenje, tri se baciše na Boksera. Bokser je vidio da mu se približavaju, ispruži svoje veliko kopito, zahvati jednog psa u zraku i prikova ga na zemlju. Pas je cvilio moleći za milost, a druga dva pobjegnu podvijenih repova. Bokser pogleda Napoleona da vidi može li zatući psa. Napoleon promijeni izraž lica i oštro naredi Bokseru da psa pusti, na što Bokser podigne kopito, a prebijeni se pas pokunjeno i zavijajući odšulja.

Za trenutak žagor se stišao. Četiri krmka čekala su dršćući, a krivica im je bila ispisana u svakom pokretu. Napoleon ih pozva da priznaju svoje zločine. To su bila ona ista četiri krmka koja su protestirala kad je Napoleon ukinuo nedjeljne Sjednice. Bez ikakvog daljnjeg poticanja priznali su da su bili u tajnoj vezi sa Snoubolom od kada je protjeran, da su surađivali s njim u rušenju vjetrenjače i da su se dogovorili da Životinjsku farmu predaju gospodinu Frederiku. Dodali su da im je Snoubol privatno priznao da je godinama bio tajni Džonsov agent. Kad su krmci završili svoje priznanje, psi im odmah pregrizoše grkljane, a Napoleon strašnim glasom zatraži da svaka životinja koja nešto krije sada to i prizna.

Tri kokoši koje su bile kolovođe u pokušaju pobune zbog prodaje jaja istupile su naprijed i izjavile da im se u snu bio pojavio Snoubol i poticao ih na neposlušnost Napoleonovim odredbama. I njih zaklaše. Onda iziđe guska i prizna da je od prošlogodišnje žetve skrila šest klasova žita i noću ih sama pojela. Ovca priznade da je mokrila u pojilište, a na to ju je — tako izjavi — prisilio Snoubol. Druge dvije ovce priznaše da su ubile starog ovna, posebno vjernog Napoleonovog sljedbenika, i to tako da su ga naganjale oko krijesa kada je bio prehladen. Sve ih zaklaše na licu mjesta. I tako su se redala priznanja i pogubljenja, sve dok pred Napoleonovim nogama nije ležala gomila leševa a zrak postao težak od mirisa krvi koji se nije osjetio otkako su protjerale Džonsa.

Kad se sve to završilo, preostale su životinje, osim svinja i pasa, otišle zajedno. Bile su potresene i osjećale su se jadno. Nisu znale što je bilo strašnije — izdaja životinja koje su se povezale sa Snoubolom ili okrutna odmazda kojoj su upravo prisustvovala. U stara vremena često je bilo takvih strašnih prizora krvoprolića, ali svima se činilo da je ovo mnogo strašnije jer se dogodilo među njima. Otkako je Džons napustio farmu, sve do danas nijedna životinja nije ubila drugu životinju. Nije bio ubijen čak ni štakor. Životinje su došle do brežuljka gdje je stajala poludovršena vjetrenjača; jednostušno su sve polijegale i priljubile se jedna uz drugu kao da se žele zagrijati — Klover, Mjurijel, Bendžamin, krave, ovce, čitavo jato gusaka i kokoši — zaista sve, osim mačke koja je iznenadno nestala baš prije nego što je Napoleon naredio da se okupe. Neko vrijeme nitko nije progovorio ni riječi. Samo je Bokser ostao stajati na nogama. Nemirno se vrpeljio amo-tamo, mahao svojim dugim crnim repom, a povremeno bi se oglasio kratkim, iznenadnim rzanjem. Konačno progovori:

“Ja to ne razumijem. Nisam vjerovao da se takvo što može dogoditi na našoj Farmi. Mora biti da nešto s nama nije u redu. Rješenje je, kako mi se čini, da više radimo. Od sutra ujutro ustajat ću pun sat ranije.”

Tromim kasom oputio se prema kamenolomu. Tamo je skupio dvostruku količinu kamena i odvuкао ga do vjetrenjače prije nego što je legao na počinak.

Životinje su se bez riječi pripile uz Klover. S uzvišice na kojoj su ležale pružao se širok vidik na okolicu. Veći dio Životinjske farme nalazio se u njihovu vidokrugu — veliki pašnjak koji se sterao do glavne ceste, sjenokoša, šikara, pojilište, uzorana polja na kojima je raslo gusto i zeleno mlado žito, crveni krovovi gospodarskih zgrada i dim koji se izvijao iz dimnjaka. Bilo je jasno proljetno veče. Vodoravne zrake sunca pozlatile su travu i procvjetalu živicu. Nikada se Farma nije životinjama učinila tako privlačnom; sa stanovitim iznenađenjem prisjetile su se da je to bila njihova vlastita farma, da je svaki kutak pripadao njima. Dok je gledala niz obronak, Kloverine se oči napuniše suzama. Da je mogla izreći svoje misli, kazala bi da ovo što sada imaju nije ono što su životinje željele kad su se udružile da se otarase ljudskog

soja. Ovi prizori terora i klanja nisu ono čemu su se nadale one noći kad ih je stari Major prvi put potakao na pobunu. Ako je imala ikakvu predodžbu o budućnosti, bila je to slika društva životinja oslobođenih od biča i gladi, društva u kojem su svi jednaki; svatko radi prema svojim mogućnostima, a jaki zaštićuju slabe, kao što je one noći kad je govorio Major, ona svojom prednjom nogom zaštitila jato malih pačića. Umjesto toga — ona nije znala zašto — došla su vremena u kojima se nitko ne usuđuje govoriti što misli, kada svuda krstare divlji psi koji reže i kada morate gledati kako vaše drugove, nakon priznanja strašnih zločina, razdiru na komadiće. Klover nije pomišljala na pobunu ili neposlušnost. Znala je da je čak i ovo mnogo bolje nego ono što je bilo u Džonsovo doba, i da je važnije spriječiti povratak ljudskih stvorenja. Što god se dogodilo, ona će ostati vjerna, dobro raditi, izvršavati naređenja i prihvatiti Napoleona za vođu. Pa ipak, to nije bilo ono čemu su se ona i ostale životinje nadale i zbog čega su se mučile. Nisu zbog toga gradile vjetrenjaču i suprotstavljale se Džonsovим mecima. O tome je razmišljala Klover, iako nije nalazila riječi da to izrazi.

Na kraju je, osjećajući da bi to mogla biti zamjena za riječi koje nije mogla pronaći, počela pjevati “Životinje Engleske”. Ostale su životinje prihvatile pjesmu i otpjevale je triput za redom, ali na način kako je nisu pjevale nikada prije — vrlo melodično, ali polako i žalobno.

Upravo su završile pjevanje, kad ugledaše kako im se približava Skviler, praćen dvojicom pasa, držeći se kao da ima saopćiti nešto važno. Skviler objavi da je specijalnim ukazom druga Napoleona pjesma “Životinje Engleske” ukinuta. Od sada pa ubuduće bilo je zabranjeno pjevati je.

Životinje su se zgranule.

“Zašto?” zavapila je Mjurijel.

“Više nam ne treba, drugarice”, naduto reče Skviler. “‘Životinje Engleske’ bila je pjesma Pobune, a Pobuna je sada dovršena. Popodneвно smaknuće izdajica bilo je njen posljednji čin. Neprijatelj, vanjski i unutarnji, pobijeđen je. U ‘Životinjama Engleske’ izrazili smo čežnju za boljim društvom u budućnosti, a sada je to društvo ostvareno. Prema tome, jasno je da ta pjesma više nema nikakve svrhe.”

Usprkos preplašenosti, neke bi životinje možda protestirale, ali u tom trenu ovce su počele svojim uobičajenim blejanjem “Četiri noge dobre, dvije noge loše”, što je potrajalo nekoliko minuta i zaključilo raspravu.

Tako se pjesma “Životinje Engleske” više nije čula. U zamjenu za nju pjesnik Minimus komponirao je drugu pjesmu, koja je počinjala:

*Životinjska farma, Životinjska farma,
Nikada ti neću nanijeti zlo!*

i to se pjevalo svake nedjelje ujutro, nakon podizanja zastave. Ali životinjama se činilo da se ni riječi ni melodija nikako ne mogu usporediti sa “Životinjama Engleske”.

VIII Poglavlje

Nekoliko dana kasnije, kad je strah zbog smaknuća zamro, neke životinje su se sjetile — ili su mislile da se sjećaju — da je Šesta zapovijed glasila “Nijedna životinja ne smije ubiti drugu životinju”. Naravno, to nitko nije spomenuo u prisutnosti svinja i pasa, ali osjećalo se da sadašnja smaknuća nisu u skladu s tim pravilom. Klover je zamolila Bendžamina da joj pročita Šestu zapovijed, a kad je Bendžamin, kao i obično, odbio da se miješa u takve stvari, dovela je u sušu Mjurijel. Mjurijel joj je pročitala Zapovijed, koja je glasila: “Nijedna životinja ne smije ubiti drugu životinju *bez razloga*”. Ne zna se kako, ali posljednje dvije riječi bile su nestale iz sjećanja životinja. Međutim, sada su vidjele da zapovijed nije bila prekršena; očito je postojao jak razlog za ubijanje izdajica koje su bile u savezu sa Snoubolom.

Tokom te godine životinje su radile još napornije nego prijašnje. Bilo je strahovito naporno uz redoviti posao na Farmi ponovo graditi vjetrenjaču dvaput debljih zidova i završiti

je do utanačenog roka. Ponekad se životinjama činilo da rade više a ne hrane se bolje nego u Džonsovo vrijeme. Nedjeljom ujutro, stojeći jednom nogom na dugom spisku, Skviler bi čitao listu brojki koja je pokazivala da je proizvodnja prehrambenih artikala porasla za 200, 300 ili 500 posto, kako u kojem slučaju. Životinje nisu imale razloga da mu ne vjeruju, pogotovu što više nisu jasno pamtile kakva je situacija bila prije Pobune. Svejedno, bilo je dana kada su osjećale da bi radije imale manje brojki a više hrane.

Sva naređenja sada je izdavao Skviler ili neka druga svinja. Napoleon bi se pojavio, nije ga pratila samo svita pasa, već je sprijeda stupao i crni pjetlić, koji bi kao neka vrsta trubača prije nego što Napoleon progovori glasno zakukurijekao: “Ku-kuri-kuuu!”. Čak je i u kući, govorilo se, Napoleon odijelio svoje prostorije od ostalih. Sam je i jeo, jedino su dva psa stajala pored njega; uvijek je jeo iz “*Crown Derby*”[1] servisa, koji je stajao u staklenoj vitrini u salonu. Objavljeno je da će se svake godine na Napoleonov rođendan, kao i na ostale dvije godišnjice, pucati iz puške.

O Napoleonu se više nije govorilo jednostavno kao o “Napoleonu”. Svi su mu se obraćali na svečan način, kao “naš Vođa, drug Napoleon”, a svinje su uživale u izmišljanju titula — poput Otac svih životinja, Užas čovječanstva, Zaštitnik ovčjeg tora, Prijatelj pačića, i tome slično. U svojim govorima Skviler bi sa suzama koje su mu curile niz obraze govorio o Napoleonovoj mudrosti, dobroti njegovog srca, dubokoj ljubavi koju je osjećao za sve životinje; posebno za nesretne životinje koje, još u neznanju i ropstvu, žive na drugim farmama. Uobičajilo se da se Napoleonu pripisuje svako uspješno ostvarenje i svaka sretna okolnost. Često se moglo čuti kako jedna kokoš govori drugoj: “Pod vodstvom našeg Vođe, druga Napoleona, snijela sam pet jaja u šest dana”; ili bi dvije krave, uživajući u vodi na pojilištu, znale uzviknuti: “Zahvaljujući vodstvu druga Napoleona, kako nam prija ova voda!” Opće raspoloženje na Farmi dobro je izraženo u pjesmi nazvanoj “Drug Napoleon”, koju je sastavio Minimus, a glasila je:

*Prijatelju nahočadi!
Izvoru blaženstva!
O kako moja duša govori od čuvstva
Kad sretnem pogled tvoj*

*Smirenosti i odlučnosti spoj
Poput Sunca na nebu
Druže Napoleon!*

*Ti si stvoritelj
Svega što tvoja bića vole,
Pun trbuh dvaput dnevno,
Suježa slama za počinak;*

*Svaki četveronožac, velik ili malen,
U staji svojoj miran ima sanak,
Dok bdiješ nad svima
Druže Napoleon!*

*Kad bih imao potomka,
Prije no što bi odrastao do krmka,
Još kao dojenče
Morao bi naučiti
Vjeran i iskren tebi biti.
Da, prvo u životu uzviknuo bi on
“Druže Napoleon!”*

Napoleon je bio zadovoljan pjesmom i naredio je da se napiše na zidu velike suše nasuprot Sedam zapovijedi. Iznad pjesme nalazio se Napoleonov portret u profilu, koji je bijelom bojom nacrtao Skviler.

U međuvremenu, posredstvom Vajmpera, Napoleon je stupio u zamršene pregovore s Frederikom i Pilkingtonom. Drvena građa još nije bila prodana. Frederik je bio zainteresiraniji za kupnju, ali nije ponudio odgovarajuću cijenu. Ponovo su se obnovile glasine da Frederik i njegovi ljudi namjeravaju napasti Životinjsku farmu i razoriti vjetrenjaču koja je izazivala silnu ljubomoru. Za Snoubola se znalo da se još uvijek krije na Pinčfildu. Sredinom ljeta životinje je uznemirila vijest da su tri kokoši priznaje da ih je Snoubol naveo na kovanje zavjere za ubojstvo Napoleona. Odmah su bile smaknute, a poduzete su nove mjere opreza za Napoleonovu sigurnost. Četiri psa su mu noću čuvala krevet, po jedan u svakom kutu, a mladi krmak po imenu Pinkaj (*Pinkeye*) dobio je zadatak da kuša svako jelo prije njega i tako provjeri nije li otrovano.

Negdje u to vrijeme objavljeno je da je Napoleon ugovorio da građu proda gospodinu Pilkingtonu; odlučio se i za stalan sporazum o razmjeni izvjesnih proizvoda između Životinjske farme i Foksvuda. Iako su se razvijali jedino preko Vajmpera, odnosi između Napoleona i Pilkingtona postali su gotovo prijateljski. Životinje nisu vjerovale Pilkingtonu, jer je bio ljudsko biće, ali su ga u velikoj mjeri pretpostavljale gospodinu Frederiku, kojeg su se bojale i istovremeno ga mrzile. Kako je ljeto odmicalo i vjetrenjača bila sve bliža završetku, glasine o prijetećem izdajničkom napadu postajale su češće. Frederik, govorilo se, namjerava s dvadeset naoružanih ljudi napasti Farmu; već je uspio podmititi suce i policiju, pa ako se jednom domogne dokumenata Životinjske farme, oni neće postavljati nikakva pitanja. Štoviše, s Pinčfilda su se proćule strašne priče o Frederikovoj okrutnosti prema životinjama. Jednog starog konja bičevao je dok nije uginuo, krave je izgladnjivao, dokrajčio je psa bacivši ga u peć, a uveče se zabavljao priređujući borbe pijetlova kojima je za ostan privezao krhotine žileta. Kada su čule što radi s njihovim drugovima, životinjama je uzavrela krv od bijesa i ponekad bi bučno tražile da napadnu Pinčfild, izbace ljude i oslobode životinje. Ali Skviler im je savjetovao da se okane naglih akcija i imaju povjerenja u strategiju druga Napoleona.

Usprkos tome raspoloženje protiv Frederika raslo je i dalje. Jedne nedjelje ujutro Napoleon se pojavi u suši i objasni da nikada nije pomislio da proda građu Frederiku; smatra ispod svog dostojanstva, reče, da posluje s takvim nitkovima. Golubovima, koje su još uvijek slali da šire vijesti o Pobuni, bilo je zabranjeno da lete na Foksvud i naredeno im je da prijašnje geslo "Smrt Čovječanstvu" preinače u "Smrt Frederiku". Krajem ljeta otkriše još jednu Snoubolovu spletku. Pšenica je bila puna korova i otkriveno je da je na jednoj od svojih noćnih posjeta Snoubol pomiješao sjeme korova i pšenice. Gusan, koji je u toj zavjeri bio Snoubolov tajni saveznik, priznade Skvileru svoju krivicu i počini samoubojstvo progutavši otrovne bobe beladone. Životinje su također saznale da Snoubol nije nikada — kako su mnoge od njih do tad vjerovale — primio odlikovanje "Životinjski heroj prvog reda". Tu je legendu nakon Bitke kod staje za krave proširio sam Snoubol. Ne samo da nije bio odlikovan, već je bio i kažnjen zbog kukavičluka koji je ispoljio. Čuvši to neke su životinje opet pokazale izvjesnu zbunjenost, ali iskusni Skviler ih je uvjerio da ih pamćenje slabo služi.

Strahovitim, iscrpljujućim naporom, jer je gotovo u isto vrijeme trebalo obaviti i žetvu, u jesen je završena vjetrenjača. Još je trebalo postaviti postrojenje, o kupovini kojeg je pregovarao Vajmper, ali zgrada je bila dovršena. Usprkos svim poteškoćama i neiskustvu, primitivnom oruđu, slaboj sreći i Snoubolovoj izdaji, posao je završen tačno na određeni dan! Izmorene ali ponosne, životinje su obilazile svoje remek-djelo, koje im se činilo ljepšim od ranije građevine. Uostalom, zidovi su bili dvaput deblji! Ovaj put ne bi ih moglo oboriti ništa osim eksploziva! Kad su pomislile koliko su radile, kolika su razočaranja prevladale i kakva će ogromna razlika nastati u njihovim životima kad se počnu okretati krila vjetrenjače i proradi dinamo, napustio ih je umor i počele su pobjedonosno vikati i skakati oko vjetrenjače. I sam Napoleon, praćen psima i pjeticom, došao je da pregleda završen posao; čestitao je životinjama na njihovom ostvarenju i objavio da će vjetrenjača nositi ime Napoleonova vjetrenjača.

Dva dana kasnije sve su životinje pozvane u sušu na izvanredan sastanak. Ostale su bez riječi kad im je Napoleon objavio da je građu prodao Frederiku. Sutra će doći Frederikova kola i odvesti materijal. Za čitavo vrijeme prividnog prijateljstva s Pilkingtonom, Napoleon je u stvari bio u tajnom dogovoru s Frederikom.

Životinje su prekinule sve odnose s Foksvudom, a Pilkingtonu su slale uvredljive poruke. Golubovima je naređeno da izbjegavaju Pinčfild i da geslo "Smrt Frederiku" promijene u "Smrt Pilkingtonu". Istovremeno, Napoleon je uvjerio životinje da su priče o prijetećem napadu na Životinjsku farmu potpuno neistinite, a govorkanja o Frederikovoj okrutnosti prema životinjama u velikoj mjeri pretjerana. Sve te glasine vjerojatno su potjecale od Snoubola i njegovih agenata. Sada se ispostavilo da se Snoubol nije skrivao na Pinčfildu i da tamo u stvari nikada nije ni bio; živio je vrlo raskošno, kako se pričalo, u Foksvudu, i proteklih godina bio je Pilkingtonov plaćenik.

Svinje su bile oduševljene Napoleonovom lukavošću. Pretvarajući se da je u prijateljstvu s Pilkingtonom, prisilio je Frederika da povisi ponudu za 12 funti. Frederik je želio platiti građu nečim što se zove ček; to je, čini se, bio komadić papira na kojem je bilo ispisano obećanje za isplatu. Ali Napoleon je bio pametniji od njega. Tražio je isplatu u novčanicama od pet funti, koje su morale biti položene prije nego što se građa odveze. Frederik je odmah platio, a ta je suma upravo dostajala da se kupi postrojenje za vjetrenjaču. U međuvremenu građa je bila odvezena na brzinu. Nakon toga je sazvan još jedan izvanredni sastanak u suši da se pregledaju Frederikove novčanice. Blaženo se smiješeći i noseći oba odlikovanja, Napoleon se zavalio na slamnati ležaj na podiju; novac se nalazio pored njega, uredno složen u porculansku zdjelu koju su pronašli u kući. Životinje su polagano prolazile pored zdjele i svaka je gledala do mile volje. Bokser je čak onjušio novčanice, koje su pod njegovim dahom zašuštale i zalepršale.

Tri dana kasnije nastao je strašan metež. Vajmper je smrtno blijed puteljkom dojurio na biciklu, odbacio bicikl u dvorištu i utrčao ravno u kuću. Slijedećeg trenutka iz Napoleonovih odaja začuo se prigušen bijesan urlik. Poput vatre, novost se proširila Farmom. Novčanice su bile krivotvorene! Frederik je građu dobio badava!

Napoleon je odmah sazvao životinje i strašnim glasom osudio Frederika na smrt. Kad ga uhvate, reče, živa će ga skuhati. U isti mah upozorio ih je da se nakon ovog izdajničkog djela mogu očekivati još gore stvari. Frederik i njegovi ljudi svakog trena mogu započeti dugo očekivani napad. Na prilazima Farmi postavljene su straže. Uz to su četiri goluba poslana u Foksvud s prijateljskom porukom, koja će, kako su se nadale, pomoći ponovnom uspostavljanju dobrih odnosa s Pilkingtonom.

Napad je započeo već slijedećeg jutra. Životinje su doručkovale kad su stigli izviđači s viješću da su Frederik i njegovi sljedbenici već prošli kroz glavna vrata s pet zasuna. Životinje smionu jurnuše naprijed da ih dočekaju, ali ovaj put pobjeda nije bila tako laka kao u Bitki kod staje za krave. Napalo ih je petnaest ljudi s pet-šest pušaka; otvorili su vatru čim su se približili na pedesetak metara. Životinje se nisu mogle suprotstaviti oštroj pušcanoj vatri i usprkos naporima Napoleona i Boksera da ih okupe, ubrzo su bile potisnute. Povukle su se u gospodarske zgrade i oprezno provirivale kroz pukotine i rupe. Čitav veliki pašnjak i vjetrenjača bili su u rukama neprijatelja. U jednom trenutku i sam Napoleon je izgledao izgubljen. Bez riječi koračao je gore-dolje, grčevito trzajući ukrućenim repom. Zamišljeno je pogledavao prema Foksvudu. Kad bi mu pomogli Pilkington i njegovi ljudi, još bi se moglo pobijediti. Tog časa vratila su se četiri goluba koje je poslao dan prije, a jedan je nosio komadić papira od Pilkingtona. Na njemu su bile ispisane slijedeće riječi: "Pravo vam budi."

U međuvremenu su se Frederik i njegovi ljudi zaustavili kod vjetrenjače. Životinje su ih promatrale, a onda se začuo uznemireni žagor. Dva su čovjeka odnekud izvukla željeznu polugu i težak kovački malj. Namjeravali su srušiti vjetrenjaču.

"Nemoguće!" vikao je Napoleon. "Zidovi su prečvrsti. Ne mogu ih srušiti ni za tjedan dana. Hrabro, drugovi!"

Bendžamin je pažljivo promatrao što ljudi rade. Ona dvojica, bušili su maljem i polugom rupu pri dnu vjetrenjače. Gotovo kao da ga sve to zabavlja, Bendžamin je polagano kimnuo svojom dugom njuškom.

“To sam i mislio”, rekao je. “Zar ne vidite što rade? Za koji trenutak stavit će u rupu eksploziv.”

Životinje su prestrašeno čekale. Nitko se nije usudio napustiti sklonište. Nakon nekoliko minuta ljudi su se razbježali na sve strane. Onda se začu zaglušujući tresak. Golubovi poletješe u zrak, a sve životinje, osim Napoleona baciše se na pod i pokriše glave. Kad su ponovo ustale iznad mjesta na kojem je nekad stajala vjetrenjača vidjele su ogroman crni oblak. Povjetarac ga je polako rastjerivao. Vjetrenjača više nije postojala.

Taj prizor povratio je životinjama hrabrost. Strah i očaj koji su osjećale malo prije pretvorio se u bijes zbog tog odvratnog i prezira vrijednog čina. Začu se glasan osvetnički krik; ne čekajući naredjenja, zbiju se u bojni odred i usmjere pravo na neprijatelja. Ovog puta nisu se obazirale na ubojite metke koji su ih zasuli poput tuče. Bila je to divlja, okrutna bitka. Ljudi su plotunima pucali, a kad su im se životinje približile, udarali su ih štapovima i okovanim čizmama. Jedna krava, tri ovce i dvije guske bile su ubijene, a gotovo da nije bilo životinje koja nije ranjena. Čak je i Napoleonu, koji je upravljao manevrima iz pozadine, metak otkinuo vršak repa. Međutim, ni ljudi nisu prošli bez povreda. Bokser je kopitima trojici razbio glavu, krava je jednog ubola rogom u trbuh; drugom su Blubel i Džesi rastrgali hlače. A kad se devetoro pasa iz Napoleonove tjelesne garde iznenada, divlje lajući, pojavilo s boka — Napoleon ih je poslao da stranputicom iza živice zaobiđu ljude — napadače je uhvatila panika. Primijetili su da im prijeti opkoljavanje. Frederik je povikao ljudima da se povuku iz dvorišta dok je prolaz još slobodan i slijedećeg časa neprijatelj je kukavički bježao da spasi goli život. Životinje su ih gonile do kraja polja i zadale im posljednje udarce dok su se provlačili kroz bodljikavu živicu.

Pobijedile su, ali su bile iscrpljene i okrvavljene. Polako su šepesale prema Farmi. Pogled na mrtve drugove izvaljene u travi neke je dirnuo do suza. U tišini prepunoj tuge zastale su kod mjesta gdje je do maločas stajala vjetrenjača. Da, više je nije bilo; gotovo i posljednji trag njihova rada bio je izbrisan! Djelomično su bili razoreni čak i temelji. A u ponovnoj gradnji više neće biti moguće, kao prije, upotrijebiti razasuto kamenje. Ovog puta i ono je nestalo. Snažna eksplozija odbacila ga je na stotine metara. Činilo se kao da vjetrenjača nikad nije postojala.

Dok su se približavali zgradama, u susret im je poskakujući, vrteći repom i blistajući od zadovoljstva izašao Skviler, koji je za vrijeme bitke na neobjašnjiv način nestao. Iz pravca gospodarskih zgrada životinje su začule svečan pucanj iz puške.

“Zašto se puca?” upita Bokser.

“Da proslavimo našu pobjedu!” zavika Skviler.

“Kakvu pobjedu?” reče Bokser. Koljena su mu krvarila, izgubio je potkovu, raskolio kopito, a u stražnjoj nozi imao je desetak metaka.

“Kakvu pobjedu, druže? Zar nismo prognali neprijatelja s našeg zemljišta — svetog zemljišta Životinjske farme?”

“Ali oni su razorili vjetrenjaču koju smo gradili dvije godine!” “Pa što onda? Sagrađit ćemo drugu. Sagrađit ćemo šest vjetrenjača ako nam se prohtije. Ne shvaćaš, druže, značenje onoga što smo učinili. Neprijatelj je bio okupirao ovu zemlju na kojoj se sada nalazimo. Zahvaljujući vodstvu druga Napoleona povratili smo svaki njen pedalj.”

“Onda smo osvojili ono što smo imali prije”, reče Bokser.

“U tome i jest naša pobjeda”, odgovori Skviler.

Životinje se dovukoše do dvorišta. Bokser je osjećao snažne bolove od metaka u stražnjoj nozi. Zamišljao je kakav ga mukotrpan posao čeka kad počnu ponovo iz temelja graditi vjetrenjaču i već je sam sebe hrabrio za taj zadatak. Prvi put se sjetio da mu je jedanaest godina i da njegovi snažni mišići možda više nisu ono što su bili nekad.

Ali kad su životinje vidjele kako se vijori zelena zastava, ponovo čule plotun iz puške — pucalo se sveukupno sedam puta — i slušale Napoleonov govor u kojem im je čestitao na držanju, nakon svega toga učinilo im se da su doista izvojevale veliku pobjedu. Svečano su sahranile žrtve. Bokser i Klover vukli su kola koja su poslužila kao odar, a na čelu povorke išao je sam Napoleon. Slavile su puna dva dana. Pjevalo se, brbljalo, pucalo, a poseban dar — jedna jabuka — uručen je svakoj životinji; svaka ptica dobila je mjericu žita, a svaki pas tri dvopeka.

Objavljeno je da će se bitka zvati Bitka kod vjetrenjače, te da je Napoleon uveo novo odlikovanje “Red Zelene zastave”, koje je dodijelio sebi U općem slavlju zaboravio se nesretan slučaj s novčanicama.

Nekoliko dana kasnije svinje su u podrumu kuće pronašle sanduk viskija. Kad su se uselile, nisu pregledale podrum. Te noći iz kuće se čulo glasno pjevanje, u kojem su, na opće iznenađenje, bili pomiješani i zvuci pjesme “Životinje Engleske”. Oko pola deset životinje su jasno vidjele Napoleona kako se pojavio na stražnjim vratima noseći stari pusteni šešir gospodina Džonsa, kako je brzo progaločio dvorištem i nestao u kući. Ujutro se nad kućom nadvila grobna tišina. Nije se pojavila nijedna svinja. Bilo je gotovo devet sati kad se pojavio Skviler; hodao je polako i klonulo, oči su mu bile umorne, rep mu je mlitavo visio i sve je govorilo da je ozbiljno bolestan. Sazvao je sve životinje i rekao da ima saopćiti strašnu vest. Drug Napoleon umire!

Začulo se tužno naricanje. Ispred kućnih vrata prostrli su slamu, i životinje su hodale na prstima. Suznih očiju pitale su jedna drugu što će učiniti ako im ode Vođa. Pročulo se da je Snoubol konačno uspio Napoleonu otrovati hranu. U jedanaest sati pojavio se Skviler da izda drugo saopćenje. Kao posljednji čin na ovoj Zemlji drug Napoleon je donio svečani ukaz: Uživanje alkohola treba kazniti smrću.

Do večeri, međutim, Napoleonu je bilo nešto bolje, a slijedećeg jutra Skviler je mogao reći da se Vođa oporavlja. Uvečer istog dana Napoleon je već radio, a slijedećeg jutra saznalo se da je poslao Vajmpera u Vilingdon da kupi neke knjižice o varenju piva i pečenju rakije. Tjedan dana kasnije Napoleon je naredio da se preore mala livada iza voćnjaka, koju se prije namjeravalo sačuvati kao pašnjak za životinje koje više neće moći raditi. Rečeno je da je ispaša iscrpljena i da livadu treba ponovo zasijati, ali uskoro se saznalo da Napoleon tu namjerava uzgajati ječam.

Nekako u to vrijeme desio se jedan događaj koji je rijetko tko mogao razumjeti. Jedne noći, oko dvanaest sati, u dvorištu se čuo bučan lom pa su životinje izjurile iz staja. Bila je mjesečina. U dnu velike suše, kod stražnjeg zida gdje je ispisano Sedam zapovijedi, ležale su ljestve slomljene na dva dijela. Pored njih je, ošamućen, puzao Skviler, a kraj njega su bili tenjer, kist i prevrnuti limenka s bijelom bojom. Psi su odmah oko Skvilera napravili krug i čim se mogao osoviti na noge otpratili su ga do kuće. Nijedna životinja nije mogla shvatiti što to znači osim Bendžamina, koji je značajna izraza mahao njuškom; izgledao je kao da sve razumije, ali ne želi ništa reći.

Nekoliko dana kasnije Mjurijel je ponovo čitala Sedam zapovijedi i primijetila da su životinje još jednu krivo zapamtile. Mislile su da Peta zapovijed glasi: “Nijedna životinja ne smije piti alkohol!”, ali tu su stajale još dvije riječi koje su bile zaboravile. U stvari, ta Zapovijed je glasila: “Nijedna životinja ne smije piti alkohol *preko mjere*.”

[1] Kraun Derbi (1786-1811), osnivač fabrike za izradu predmeta od porculana, po kome su proizvodi nazvani.

IX Poglavlje

Bokser je dugo liječio povrijeđeno kopito. Dan nakon završetka pobjedonosnog slavlja životinje su počele graditi vjetrenjaču. Bokser nije htio uzeti ni dan odmora; smatrao je pitanjem časti da ostali ne primijete bol koju je osjećao. Navečer bi nasamo prijateljici Klover priznao da ga kopito jako boli. Klover mu je negovala ranu oblogom od trava koje je prethodno sažvakala, i nagovorila ga, zajedno s Bendžaminom, da se manje napreže. “Konjska pluća nisu vječna”, rekla mu je. Ali Bokser nije slušao. Ima, tvrdio je, još samo jednu istinsku ambiciju — da prije nego što napuni godine potrebne za mirovinu, vidi kako vjetrenjača napreduje.

U početku, kada su prvi put formulirani zakoni Životinjske farme, bilo je odlučeno da konji i svinje mogu ići u mirovinu s dvanaest godina, krave sa četrnaest, psi s devet, ovce sa

sedam, a kokoši i guske s pet. Za sada se još ni jedna životinja nije povukla u mirovinu, ali o tome se raspravljalo sve češće. S obzirom da je malo polje pored voćnjaka već bilo odvojeno za ječam, sada se pročulo da će kut velikog pašnjaka biti odijeljen ogradom i pretvoren u ispašu za ostarjele životinje. Rečeno je da će za konje mirovina iznositi dva i pol kilograma žita dnevno, a zimi sedam i pol kilograma sijena, k tome mrkva ili po mogućnosti jabuka na javne praznike. Bokserov dvanaesti rođendan padao je slijedeće godine.

Međutim, živjelo se teško. Zima je bila oštra poput prijašnje, a hrane je bilo još manje. Ponovo su, osim psima i svinjarna, svima smanjeni obroci. Suviše kruto pridržavanje jednakosti u obrocima, objasnio je Skviler, suprotno je principima animalizma. Bez većih poteškoća rastumačio je ostalim životinjama da *ne* postoji nestašica hrane; ma što se nekima pričinjalo. Trenutačno, to je izvjesno, našli su za potrebno da obroke prilagode situaciji (Skviler je uvijek govorio o “prilagođavanju” a nikada o “smanjivanju”), ali u usporedbi s Džonsovim vremenom napredak je ogroman. Brzo čitajući brojke, kričavim glasom, podacima im je dokazivao da sada imaju više zobi, više sijena, više repe nego u Džonsovo vrijeme; da manje rade, da je voda koju piju bolja, da žive dulje, da preživljuje veći broj mladunčadi, da u njihovim stajama ima više slame i da manje pate od buha. Životinje su vjerovale svakoj riječi. Istini za volju, Džons i sve ono što je predstavljao, gotovo im je iščezlo iz sjećanja. Znale su da je sadašnji život mukotrpan i oskudan, da su često gladne, da im je hladno i da rade kad god ne spavaju. Ali, nema sumnje da je prije bilo gore. Bile su sretne što u to vjeruju. Pored toga, nekada su bile robovi, a sada su slobodne; i Skviler nije propustio istaknuti da je to bitna razlika.

Sada je trebalo hraniti mnogo više usta. U jesen su se u isto vrijeme oprasile četiri krmače i donijele na svijet trideset i jedno mladunče. Prasad su bila šarena, a s obzirom na to da je Napoleon bio jedini nerast na Farmi, moglo se pretpostaviti od koga potječu. Objavljeno je da će kasnije, kada kupe opeke i drvenu građu, u vrtu pored kuće izgraditi učionicu. Za sada je mlade praščiće podučavao sam Napoleon u kuhinji. Vježbali su u vrtu, a učili su ih da ne treba da se igraju s mladunčadi ostalih životinja. Otprilike u to doba propisano je slijedeće pravilo ponašanja: Sretnu li se na stazi svinja i neka druga životinja, potonja se mora skloniti u stranu; također je odlučeno da sve svinje, bez obzira na položaj, nedjeljom smiju na repovima nositi zelene vrpce.

Ta godina bila je prilično uspješna, ali je još uvijek nedostajalo novaca. Trebalo je kupiti opeke, pijesak i vapno za učionicu, te početi sa štednjom radi nabavke postrojenja za vjetrenjaču. Tu su još bili troškovi za petrolej i svijeće, šećer za Napoleonovu trpezu (drugim svinjama zabranio je šećer tvrdeći da od njega debljaju), te za sav uobičajeni materijal: alat, čavle, užd, ugljen, žice, staro željezo i dvopek za pse. Prodali su dio sijena i dio krumpira, a isporuka jaja povećana je na šest stotina tjedno, pa su te godine kokoši jedva izlegle dovoljno pilića da se održe u istom broju. Nakon što su bili smanjem u prosincu, obroci su ponovo u veljači umanjeni, a u stajama je zabranjena upotreba svjetiljki da bi se uštedio petrolej. Međutim, svinjama je, po svemu sudeći, bilo prilično dobro; one su zaista dobivale na težini. Jednog poslijepodneva potkraj veljače dvorištem se širio zanosan i bogat miris kakav životinje nikada prije nisu osjetile. Miris je budio želju za jelom. Dolazio je iz male pivovare koja se nalazila iza kuhinje i koju su prestali upotrebljavati još u Džonsovo doba. Netko reče da je to miris kuhanog ječma. Životinje su glasno njuškale po zraku i pitale se ne sprema li se to za večeru topla kaša. Ali se topla kaša nije pojavila, a slijedeće je nedjelje objavljeno da će od sada sav ječam biti rezerviran za svinje. Polje iza voćnjaka već je bilo zasijano ječmom. Uskoro se pročulo da svaka svinja dnevno dobiva kriglu piva, a sam Napoleon dvije litre koje mu se serviraju u “Kraun Derbi” zdjeli za juhu.

Ako je i bilo tegoba koje je trebalo izdržati, utješno je djelovala činjenica što je sadašnji život bio dostojanstveniji od prijašnjeg. Bilo je više pjesama, više govora, više povorki. Napoleon je naredio da se jednom tjedno moraju održavati takozvane Spontane manifestacije, na kojima će se slaviti bitke i pobjede Životinjske farme. U određeno vrijeme životinje bi napustile posao i u vojnoj formaciji stupale Farmom; na čelu su bile svinje, iza njih su išli konji, zatim krave, a na kraju perad. Psi su bili bočna zaštitnica povorke, a ispred svih stupao

je Napoleonov crni pjetlić. Bokser i Klover u toj su prilici zajedno nosili zeleni transparent na kojem su bili potkova i rog, te natpis "Živio drug Napoleon!".

Zatim su se recitirale pjesme napisane u Napoleonovu čast, a Skviler bi u svom govoru iznosio detalje o najnovijem povećanju proizvodnje hrane. Povremeno, u svečanim trenucima, pucalo se iz puške. Spontanom demonstracijama ovce su bile najprivrženije, i, ako bi netko protestirao da se gubi vrijeme i stoji na hladnoći (a to bi se ponekad dogodilo kad svinje ili psi nisu bili u blizini), ovce bi ga odmah ušutkale blejanjem "Četiri noge dobre, dvije noge loše!" Ali, životinje su uglavnom uživale u tim proslavama. Smatrale su utješnim što se, nakon svega, podsjećaju da su zaista svoji vlastiti gospodari i da rade za sebe. Tako su, zahvaljujući pjesmama, povorci, Skvilerovim brojkama, pucanju puške, kukurijekanju pjetlića i vijorenju zastave, bar na neko vrijeme mogle zaboraviti na prazne želuce.

U travnju je Životinjska farma proglašena Republikom, pa je trebalo izabrati predsjednika. Postojao je samo jedan kandidat — Napoleon — koji je izabran jednoglasno. Istog je dana objavljeno da su otkriveni novi dokumenti o Snoubolovoj suradnji s Džonsom. Sada se pokazalo da Snoubol nije samo pokušao pomoću ratnog lukavstva izgubiti Bitku kod staje za krave, kako su to životinje prije mislile, već da se otvoreno borio na Džonsovoj strani. Zapravo je on bio stvarni vođa ljudskih snaga, on ih je poveo u bitku s poklikom "Živjelo Čovječanstvo". Rane na Snoubolovim leđima, kojih su se neke životinje još sjećale, potjecale su od Napoleonovih zuba.

Sredinom ljeta, nakon višegodišnjeg odsustva, na Farmi se iznenada ponovo pojavio gavran Mojsije. Uopće se nije promijenio; još uvijek nije radio i pričao je o Slatkoj Gori na isti način. Spustio bi se na panj, zalepršao crnim krilima i satima pričao svakome tko ga je htio slušati. "Tamo gore, drugovi", rekao bi svečano, pokazujući velikim kljunom prema nebu, "tamo gore, upravo s druge strane ovog tamnog oblaka što ga vidite — tamo leži Slatka Gora, sretna zemlja u kojoj ćemo se mi, jadne životinje, zauvijek odmarati od naših napora." Čak je tvrdio da je jednom digavši se u veliku visinu, bio tamo i vidio vječna polja djeteline, lanenu kominu i kocke šećera kako rastu po živicama. Mnoge životinje su mu povjerovala. Njihov sadašnji život, razmišljale su, tegoban je i oskudan; nije li pošteno i pravedno da negdje drugdje postoji bolji svijet? Bilo je međutim teško odgonetnuti kakav je odnos svinja prema Mojsiju. Sve su doduše prezrivo izjavljivale da su njegove priče o Slatkoj Gori laž, ali su mu dopustile da ostane na Farmi, da ne radi ništa, i čak odobrile da dobiva čašu piva dnevno.

Nakon što mu je zacijelilo kopito, Bokser je radio više nego ikada. Zaista, te su godine sve životinje radile kao robovi. Uz redoviti posao na Farmi i ponovnu gradnju vjetrenjače, tu je još bila i učionica za mlade svinje, koju su počele graditi u ožujku. Ponekad je bilo teško izdržati duge časove s nedovoljno hrane, ali Bokser nikada nije uzmaknuo. Iz onoga što je govorio ili kako je radio nije se moglo naslutiti da više nije jak kao nekada. Jedino mu se izgled malo promijenio; dlaka mu više nije bila sjajna kao ranije, a velika bedra kao da su se smanjila. Ostali su govorili: "Bokser će se oporaviti u proljeće, kad zazeleni"; ali došlo je i proljeće, a Bokser se nije popunio. Kada bi na strmini koja je vodila na vrh kamenoloma pod teretom neke velike stijene napeo mišić, činilo se da ga na nogama još jedino održava upornost. Vidjelo se da mu u tim trenucima usne izgovaraju riječi "radit ću više", ali glas se nije čuo. Klover i Bendžamin ponovo su ga upozorili da pripazi na zdravlje, ali Bokser se nije na to osvrtao. Približavao se njegov dvanaesti rođendan. Nije se brinuo što će se dogoditi; jedino je želio skupiti dovoljnu zalihu kamenja prije nego što ode u mirovinu.

Kasno jedne ljetne večeri na Farmi se iznenada počelo šušcati da se Bokseru nešto dogodilo. Otišao je sam da odvuče tovar kamenja do vjetrenjače. Odmah se pokazalo da su glasine zaista bile tačne. Nekoliko minuta kasnije doletjela su dva goluba s viješću: "Bokser je pao! Leži na boku i ne može se dići!"

Životinje su potrčale do brežuljka na kojem se nalazila vjetrenjača. Tamo je, između ruda od kola, ležao Bokser: vrat mu se zaglavio tako da čak nije mogao podići glavu. Oči su mu bile staklenaste, a bedra sva u znoju. Iz usta mu je tekao tanak mlaz krvi. Klover kleknu pored njega.

"Bokser!", zavika, "kako ti je?"

“To su pluća”, reče Bokser slabim glasom. “Nije važno. Mislim da ćete moći završiti vjetrenjaču bez mene. Skupljena je povelika zaliha kamenja. Ionako sam trebao raditi još samo mjesec dana. Iskreno da ti kažem, jedva sam čekao mirovinu. Budući da je i Bendžamin ostario, možda će mu dopustiti da se povuče zajedno sa mnom i pravi mi društvo.”

“Moramo odmah dovesti pomoć”, kaza Klover. “Neka netko otrči i kaže Skvileru što se dogodilo...”

Životinje odmah potrčaše da obavijeste Skvilera o novosti. Ostali su samo Klover i Bendžamin, koji je legao pored Boksera i bez riječi mu svojim dugim repom rastjerivao muhe. Otprilike nakon četvrt sata pojavio se Skviler pun suosjećanja i razumijevanja. Reče da je drug Napoleon s najdubljom tugom primio vijest o nesreći jednog od najodanijih radnika na Farmi i da se već dogovara o slanju Boksera na liječenje u bolnicu u Vilingdonu. Čuvši to, životinje su osjećale malu nelagodnost. Osim Moli i Snoubola nijedna druga životinja nikada nije napustila Farmu i nije im bila draga pomisao da će se njihov bolesni drug naći u rukama ljudskih stvorenja. Međutim, Skviler ih je lako uvjerio da veterinar iz Vilingdona može bolje izliječiti Boksera nego bilo tko na Farmi. Nakon pola sata, kada se malo oporavio, Bokser se teškom mukom digao na noge i odvuкао do svoje staje, gdje su mu Klover i Bendžamin priredili udoban ležaj od slame.

Slijedeća dva dana Bokser je ostao u staji. Svinje su mu poslale veliku bocu lijeka ružičaste boje koji su pronašle u kupaonici, a Klover je pazila da ga uzima dva puta dnevno poslije jela. Uveče je legla pored njega i dok je Bendžamin rastjerivao muhe, oni su razgovarali. Bokser je tvrdio da mu nije žao što se to dogodilo. Ako se dobro oporavi, moći će poživjeti još tri godine. Nadao se provesti mirne dane u kutu velikog pašnjaka; bilo bi mu to prvi put u životu da ima slobodnog vremena za učenje i razvijanje duha. Reče da ostatak života namjerava posvetiti učenju preostala dvadeset i dva slova abecede.

Međutim, Bendžamin i Klover mogli su biti pored Boksera jedino nakon završenog posla. Jednog dana u podne pojavila su se natkrivena kola da odvezu Boksera. Sve su životinje radile — plijevile su repu pod nadzorom jedne svinje — i ostadoše zapanjene ugledavši Bendžamina kako galopira od gospodarskih zgrada i reve iz sveg glasa. Bilo je to prvi put da je netko vidio Bendžamina uzbuđena — zaista, prvi put se dogodilo da netko vidi kako Bendžamin galopira. “Brzo, brzo!”, vikao je. “Dodite odmah! Odvode Boksera!” Ne čekajući da im svinje to dopuste, životinje ostaviše posao i potrčaše prema gospodarskim zgradama. Uistinu, u dvorištu su stajala velika, zatvorena kola u koja su bila upregnuta dva konja. Kola su sa strane imala nekakav natpis, a sprijeda je u njima sjedio čovjek lukava izgleda s nisko nabijenim pustenim šeširom. Bokserov ležaj u staji bio je prazan.

Životinje su se okupile oko kola. “Zbogom, Bokseru!”, vikale su u zboru, “zbogom!”

“Budale! Budale!”, zaurla Bendžamin, propinjući se i topćući svojim malim kopitima po tlu. “Budale! zar ne vidite što piše na ovim kolima?”

Životinje su na trenutak zastale, a onda se umirile. Mjurijel počeo sricati riječi. Ali Bendžamin je gurnu u stranu i usred grobne tišine pročitao:

“Alfred Simons (*Alfred Simmonds*), živoder. Klaonica konja. Proizvođač tutkala, Vilingdon. Trgovac kožom i koštanim brašnom. Shvaćate li što to znači? Boksera odvode živoderu!”

Krik užasa prolomi se iz grla svih životinja. Uto čovjek ošinu bičem svoje konje i kola krenuše iz dvorišta laganim kasom; za njima podoše sve životinje, vapijući iz sveg glasa. Klover napregne svoje velike udove i počne galopirati. “Bokser!”, vikala je, “Bokser! Bokser! Bokser!” Kao da je čuo galamu izvana, na malom prozorčiću stražnjeg dijela kola pojavi se Bokserova glava s bijelom prugom.

“Bokser”, vikala je Klover užasnutim glasom. “Bokser! Izidi! Izidi brzo! Odvode te u smrt!”

Sve su životinje počele zaklinjati: “Izidi, Bokser, izidi!” Ali kola su već jurila i udaljavala se. Nije bilo sigurno je li Bokser razumio što mu je Klover dovikivala. Ali, trenutak kasnije glava mu je nestala s prozorčića, a iz kola se začulo snažno udaranje kopita. Pokušavao se probiti napolje. Bilo je dana kada bi nekoliko udaraca Bokserovih kopita raznijelo ovakva kola u iverje. Ali ovaj, snaga ga je napustila; zvuk kopita postajao je sve slabiji a onda posve

nestade. U očajanju životinje počеше pozivati konje koji su vukli kola da stanu. “Drugovi, drugovi!” zapomagale su. “Ne odvodite svog brata u smrt!” Ali glupe beštije, isuviše neuke da bi shvatile što se događa, samo su strignule ušima i ubrzale kas. Bokserova glava više se nije pojavila na prozorčiću. Netko se prekasno sjetio da potrči naprijed i zatvori glavna vrata s pet zasuna. Slijedećeg trena kola su prošla kroz kapiju i brzo nestala niz cestu. Boksera više nikada nisu vidjele.

Tri dana kasnije objavljeno je da je umro u bolnici u Vilingdonu, usprkos svoj njezi koja se može pružiti jednom konju. Vijest je saopćio Skviler. Prisustvovao je, reče, posljednjim Bokserovim časovima.

“Bio je to najpotresniji prizor koji sam ikada vidio”, započeo je Skviler, podigavši nogu da obriše suzu. “Bio sam uz njegovo uzglavlje do poslednjeg časa. Na kraju, gotovo preslab da govori, šaptao mi je na uho da je tužan jedino stoga što odlazi prije negoli je vjetrenjača završena. ‘Naprijed, drugovi’, šaptao je. ‘Naprijed u ime Pobune. Živjela Životinjska farma! Živio drug Napoleon! Napoleon je uvijek u pravu.’ To su bile njegove posljednje riječi, drugovi.”

Ovdje se Skvilerovo držanje odjednom promijenilo. za trenutak je zašutio, a prije nego što je nastavio, svojim malim očicama sumnjičavo je prostrijelio sve prisutne.

Saznao je, reče, da su povodom Bokserova odlaska farmom kružile glupe i podmukle glasine. Neke su životinje primijetile da je na kolima koja su odvezla Boksera bio natpis “Klaonica konja” i brzopleto zaključile da je poslan živoderu. Gotovo je nevjerojatno, reče Skviler, da ijedna životinja može biti toliko glupa. Sigurno, urlao je zgražajući se, vrteći repom i poskakujući s jedne noge na drugu, sigurno poznaju voljenog Vođu, druga Napoleona u boljem svjetlu? Objašnjenje je doista vrlo jednostavno. Kola su prethodno pripadala živoderu, a onda ih je kupio veterinar koji još nije premazao stari natpis. Tako je došlo do te pogreške.

Kad su to čule, životinjama je odlaknulo. A kad je Skviler nastavio sa živopisnim opisivanjem pojedinosti o Bokserovoj samrtnoj postelji, zadivljujućoj pažnji kojim je bio okružen i skupim lijekovima koje je Napoleon platio ne razmišljajući o njihovoj cijeni, nestala je i posljednja trunka sumnje, a tuga koju su osjećale zbog smrti svog prijatelja bila je ublažena mišlju da je barem umro sretan.

Na sastanku slijedeće nedjelje pojavio se sam Napoleon i održao kratak govor u Bokserovu čast. Nije bilo moguće, reče, prenijeti posmrtnu ostatke njihovog oplakivanog prijatelja i pokopati ih na Farmi, ali on je naredio da se od lovora koji je rastao u vrtu napravi velik vijenac i pošalje na Bokserov grob. Za nekoliko dana svinje su namjeravale održati karmine Bokseru u počast. Napoleon je završio govor podsjetajući na dvije omiljene Bokserove izreke: “Radit ću više” i “Drug Napoleon je uvijek u pravu” — izreke, reče, koje bi svaka životinja trebala usvojiti kao vlastite.

Na dan određen za karmine iz Vilingdona su došla trgovčeva kola i svinjama je uručen velik drven sanduk. Farma se tu noć orila od glasnog pjevanja, nakon čega je slijedilo nešto nalik na žestoku svađu, a sve se završilo glasnim razbijanjem stakla. U kući se nitko nije pomakao prije podneva slijedećeg dana, a na Farmi se pričalo da su svinje odnekuda nabavile novac i kupile još jedan sanduk viskija.

X Poglavlje

Prošle su godine. Godišnja doba su dolazila i odlazila, a s njima i kratki životi životinja. Došlo je vrijeme kada se osim Klover, Bendžamina, gavrana Mojsija i izvjesnog broja svinja više nitko nije sjećao starih dana prije Pobune.

Mjurijel je bila mrtva; isto tako Blubel, Džesi i Pinčer. Džons je također bio mrtav — umro je u nekom lječilištu za alkoholičare na drugom kraju zemlje. Snoubola su zaboravili. I Boksera su zaboravili svi osim onih koji su ga poznavali. Klover je sada bila stara krupna kobilica ukočenih zglobova i sklona kataru očiju. Pred dvije godine napunila je dob potrebnu za mirovinu, ali u stvari nijedna se životinja nikada nije povukla. Pričanja o odvajanju ugla

velikog pašnjaka za ostarjele životinje odavno su prestala. Napoleon je bio zreo nerast od preko tri stotine funti. Skviler je bio tako debeo da su mu se oči jedva vidjele. Jedino je stari Bendžamin izgledao kao uvijek, samo mu je njuška osijedjela, a nakon Bokserove smrti bio je šutljiviji i mrzovoljniji nego ikada.

Tada je na Farmi bilo mnogo više životinja, iako prirast nije bio toliki koliki se očekivao prijašnjih godina. Novim generacijama životinja Pobuna je bila samo nejasna tradicija prenošena usmenom predajom, a druge, koje su bile kupljene, prije svog dolaska na Farmu nikada nisu čule za tako nešto. Uz Klover na Farmi su bila još tri konja. To su bile dobre i snažne životinje, vrijedni radnici i dobri drugovi, ali vrlo glupi. Nijedan od njih nije mogao naučiti abecedu dalje od slova *B*. Prihvatili su sve što im je rečeno o Pobuni i principima animalizma, osobito ono što im je govorila Klover, koju su poštovali gotovo kao djeca majku; ali, bilo je sporno da su išta od animalizma razumjeli.

Farma je sada bila naprednija i bolje organizirana; čak je i proširena s dva polja kupljena od gospodina Pilkingtona. Vjetrenjača je bila uspješno završena; životinje su kupile vršilicu i kosilicu te izgradile razne nove gospodarske zgrade. Vajmper je kupio lake jednoprežne dvokolice. Na kraju, dovršena vjetrenjača nije bila upotrijebljena za proizvodnju električne energije, već su je koristili za mljevenje žita, što je donosilo lijep novčani dobitak. Životinje su naporno radile na izgradnji još jedne vjetrenjače; kada bude završena, rečeno je, u nju će postaviti dinamo. Ali o obilju o kojem je nekoć Snoubol učio životinje da sanjaju — o stajama s električnim osvjetljenjem, toplom i hladnom vodom, te o trodnevnom radnom tjednu — više se nije govorilo. Napoleon je takve ideje proglasio suprotnim duhu animalizma. Najistinskija sreća, govorio je, nalazi se u napornom radu i umjerenom životu.

Činilo se kao da Farma postaje sve bogatija, ali to se nije moglo reći i za životinje, osim, naravno, za svinje i pse. Možda je to djelimice bilo zbog velikog broja svinja i pasa. Ne bi se moglo reći da oni, na svoj način, nisu radili. Skviler je neumorno objašnjavao kako je beskrajno mnogo posla oko nadgledanja i organiziranja Farme. Većina tog posla bila je takve prirode da ga ostale životinje, zbog svoje neukosti, nisu mogle razumjeti. Na primjer, Skviler im je govorio da svinje svaki dan potroše mnogo vremena oko tajanstvenih stvari zvanih “fascikli”, “izvještaji”, “zapisnici” i “predstavke”. To su bili veliki arci papira koje je trebalo pomno ispisati, a čim bi ih ispunili bacali su ih u peć. Taj je posao od najveće važnosti za dobrobit Farme, dokazivao je Skviler. Međutim, ni svinje ni psi svojim radom nisu proizvodili hranu, a bilo ih je mnogo i apetit im je uvijek bio izvrstan.

Što se tiče ostalih životinja za njih je, koliko pamte, život oduvijek bio isti. Uglavnom su bile gladne, spavale su na slami, pile iz pojilišta, radile u polju: zimi su patile od hladnoće, ljeti od muha. Ponekad bi starije među njima napregle svoje mutno sjećanje i pokušale ustanoviti da li je u ranim danima Pobune, neposredno nakon izгона Džonsa, bilo bolje ili lošije nego sada. Nisu se mogle sjetiti. Nije bilo ničega s čime bi mogle usporediti svoj sadašnji položaj: jedino su se mogle osloniti na Skvilerove brojke koje su nepobitno dokazivale da sve ide nabolje. Zaključile su da je problem nerješiv; u svakom slučaju, za razmišljanje o takvim stvarima sada su imale malo vremena. Samo je Bendžamin tvrdio da se sjeća svake pojedinosti svog dugog života i da zna da život nikada nije bio niti uopće može biti mnogo bolji ili mnogo gori — glad, patnja i razočaranje, govorio je, nepromjenljiv su zakon života.

Životinje se, međutim, nisu prestale nadati. Štoviše, nikada ni za tren nisu izgubile osjećaj časti i povlaštenosti što pripadaju Životinjskoj farmi. Još uvijek su bili jedina Farma u cijelom okrugu — u čitavoj Engleskoj! — koju su posjedovale i nadzirale životinje. Tome se nikada nije prestala diviti nijedna od njih, čak ni najmlađe ili pridošlice kupljene s farmi udaljenih desetak ili dvadesetak kilometara. Kada su čule kako puca puška, vidjele kako leprša zelena zastava na jarbolu, njihova srca bi se nadimala od neuništiva ponosa, a razgovor bi uvijek skrenuo na stare herojske dane, Džonsovo progonstvo, pisanje Sedam zapovijedi i velike bitke u kojima su poraženi dvonožni osvajači. Nisu zaboravile nijedan od starih snova. Još se vjerovalo u Republiku Životinja koju je predvidio stari Major, kada zelenim poljima Engleske više neće gaziti ljudska noga. Taj dan će doći; to može biti uskoro, to možda neće biti za njihova života, ali će jednom ipak doći. Čak su tu i tamo potajno pjevušile melodiju “Životinje Engleske”. U svakom slučaju znala ju je svaka životinja na Farmi, iako se nijedna ne bi usudila

da je zapjeva naglas. Možda je bila istina da im je život bio težak i da im sve nade nisu bile ispunjene, ali one su bile svjesne da nisu isto što i ostale životinje. Ako su bile gladne, to nije bilo zato što su hranile okrutna ljudska stvorenja; ako su radile naporno, radile su u svoju korist. Nitko od njih nije hodao na dvije noge. Nitko nikoga nije zvao "Gospodar". Sve su životinje bile jednake.

Jednog dana, početkom ljeta, Skviler je naredio ovcima da ga slijede i odveo ih na drugi kraj farme, na dio neobrađenog zemljišta koje je zaraslo brezovim mladima. Ovce su tamo provele čitav dan, brsteći lišće pod Skvilerovim nadzorom. Uveče se on vratio kući, a budući da je bilo toplo, ovce su ostale. Tamo su se zadržale čitav tjedan a da ih ostale životinje nisu vidjele. Skviler je s njima provodio veći dio dana. Učio ih je, rekao je, novu pjesmu za koju je bila potrebna osamljenost.

Nakon što su se ovce vratile, zbilo se neočekivan događaj: jedne ugodne večeri kada su životinje završile posao i vraćale se na svoje konačište, dvorištem se razleglo užasno rzanje konja. Bila je to Klover. Ponovo je zarzala i sve su životinje pojurile u dvorište. Ugledale su ono što je vidjela i Klover.

Jedna svinja hodala je na stražnjim nogama. Da, to je bio Skviler. Malo nespretno, kao da još nije sasvim naučio održavati svoje otežalo tijelo u tom položaju, šetao je dvorištem ipak savršeno održavajući ravnotežu. Trenutak kasnije na kućnim vratima pojavio se dugi red svinja — sve su hodale na stražnjim nogama. Neke su hodale bolje, neke lošije, jedna ili dvije čak su se nesigurno zanijele, pa je izgledalo da će im zatrebati štap, ali sve su uspješno napravile krug dvorištem. Konačno se začulo strašno lajanje i kreštavo kukurijekanje crnog pjetlića: pojavio se i sam Napoleon, veličanstveno uspravan, okružen psima koji su skakali oko njega, bacao je poglede s jedne strane na drugu. Prednjom nogom držao je bič.

Nastade grobna tišina.

Iznenadene, prestrašene, priljubljujući se jedna uz drugu, životinje su gledale dugački red svinja, koje su, lagano stupajući, kružile dvorištem. Bilo im je kao da se svijet okrenuo naglavačke. Nastao je pravi šok i u tom trenutku, usprkos svemu — usprkos teroru pasa, usprkos navici koja se godinama razvijala da nikada ne prigovaraju, nikada ne kritiziraju, bez obzira što se dogodilo — bile su spremne izustiti neku riječ protesta. Ali upravo u tom trenutku, kao na jedan znak, sve ovce počese zaglušujuće blejati:

"Četiri noge dobre, dvije noge bolje! Četiri noge dobre, dvije noge bolje! Četiri noge dobre, dvije noge bolje!"

Blejanje je, bez prestanka, potrajalo pet minuta. A kada su ovce prestale, mogućnost protestiranja je izmakla, jer su svinje umarširale u kuću.

Bendžamin je osjetio da mu netko gurka rame njuškom. Okrenuo se. Bila je to Klover. Njene ostarjele oči bile su mutnije nego ikada. Ne izustivši ni riječi, nježno ga je povukla za grivu i odvela na kraj velike suše, gdje je bilo ispisano Sedam zapovijedi. Minutu ili dvije stajali su gledajući zid premazan katranom na kojem su bila ispisana bijela slova.

"Vid mi slabi", rekla je napokon. "Ni u mladosti nisam mogla pročitati što tamo piše. Ali, čini mi se da ovaj zid izgleda drugačije. Bendžamine, da li su Sedam zapovijedi iste kao što su bile nekada?"

Bendžamin je pristao da za trenutak prekrši svoje pravilo i pročitao je što je pisalo na zidu. Tamo je sada bila samo jedna Zapovijed. Ona je glasila:

SVE SU ŽIVOTINJE JEDNAKE ALI NEKE ŽIVOTINJE SU JEDNAKIJE OD DRUGIH

Poslije toga više nije bilo čudno što su slijedećeg dana svinje, koje su nadgledale posao na Farmi, imale bičeve. Nije bilo čudno kada su saznale da su svinje kupile radio, da pregovaraju o uvođenju telefona i da su se pretplatile na Džon Bul (*John Bull*), Tit-Bic (*Tit-Bits*) i Dejli Miror (*Daily Mirror*). Nije im više bilo čudno kada su vidjele Napoleona kako šeće vrtom s lulom u ustima — pa čak ni kada su svinje obukle odjeću iz ormara gospodina Džonsa, ni kada se Napoleon pojavio u crnom kaputu, kratkim lovačkim hlačama i kožnim gamašama,

a njegova krmača-ljubimica u haljini od blistave svile koju je gospođa Džons obično nosila nedjeljom.

Tjedan dana kasnije, jednog poslijepodneva, na Farmu je stiglo više dvokolica. Delegacije sa susjednih farmi bile su pozvane da razgledaju Farmu. Svinje su im pokazale čitavu Farmu, a delegacije su izrazile veliko divljenje za sve što su vidjele, posebno za vjetrenjaču. Životinje su plijevile repu. Radile su marljivo, jedva da su podigle glave od posla; nisu znale koga da se više plaše — svinja ili posjetilaca.

To veče iz kuće se čuo glasan smijeh i pjevanje. Čuvši pomiješane glasove, životinje je iznenada zahvatila radoznalost. Što se to tamo događa, sada kada su se prvi put životinje i ljudi sastali na ravnopravnoj osnovi? Počele su, najtiše što su mogle, šuljati se prema vrtu uz kuću.

Zastale su na ulazu, plašeći se pomalo da krenu dalje, ali Klover ih je povela naprijed. Na vršcima prstiju došuljale su se do kuće, a životinje koje su bile dovoljno visoke zavirile su kroz prozor blagovaonice. Unutra je za dugim stolom sjedilo šest farmera, isto toliko uglednih svinja, a na počasnom mjestu, na čelu stola, sjedio je sam Napoleon. Svinje su se očito osjećale udobno u stolicama. Društvo je uživalo igrajući karte, ali je na tren prekinulo igru, da ispiju zdravicu. Veliki vrč kružio je oko stola i pehari su ponovo napunjeni pivom. Nitko nije primijetio začuđena lica životinja koje su gledale kroz prozor.

Ustade gospodin Pilkington iz Foksvuda, držeći u ruci pehar. Za koji trenutak, reče, zamolit će prisutno društvo da ispije zdravicu. Ali prije nego što to učini, želi reći nekoliko riječi za koje osjeća da mu je dužnost kazati ih.

Čini mu osobito zadovoljstvo, reče, a uvjeren je, i ostalim prisutnima, što osjeća da je dugom razdoblju nepovjerenja i nerazumijevanja došao kraj. Činjenica je da nekada — ni on, ni bilo tko iz prisutnog društva nije dijelio takve osjećaje — poštovane vlasnike Životinjske farme susjedi su gledali, on ne bi rekao s neprijateljstvom, ali možda s izvjesnom dozom sumnje. Dogodili su se nemili događaji, kružile su nepoželjne ideje. Smatralo se da je Farma koju posjeduju i nadziru svinje nenormalna pojava koja bi mogla uznemiriti susjedstvo. Suviše je farmera smatralo, bez pravog uvida u stvari, da će na takvoj Farmi prevladati duh slobode i nediscipline. Oni su bili uznemireni zbog mogućeg utjecaja na njihove životinje, ili čak na njihove nadničare. Ali, sve te sumnje sada su raspršene. Danas su on i njegovi prijatelji posjetili Životinjsku farmu, svojim očima razgledali svaki njen kutak, i što su vidjeli? Ne samo najmodernije suvremene metode, već disciplinu i red koji bi morali biti uzorom svim farmerima. On je, vjeruje, bio u pravu kada je tvrdio da niže životinje na Životinjskoj farmi rade više a dobivaju manje hrane nego bilo koje životinje u okrugu. Zaista, on i njegovi kolege posjetioci danas su uočili mnoge stvari koje namjeravaju odmah uvesti na svojim farmama.

Završio bih svoje primjedbe, rekao je, naglašavajući još jednom da prijateljstvo između Životinjske farme i njenih susjeda postoji i mora postojati. Između svinja i ljudi nije bilo, niti ima potrebe da bude bilo kakvog nesklada u interesima. Njihove borbe i njihove poteškoće jednake su. Nije li problem rada svagdje isti? Postalo je očito da je gospodin Pilkington htio izreći neku brižljivo pripremljenu dosjetku o društvu, ali ga je za trenutak isuviše obuzelo zadovoljstvo da bi je mogao kazati. Pošto se iskašljao, od čega su mu podvoljci postali purpurni, uspio je izreći: “Ako vi imate vaše niže životinje s kojima se borite”, reče, “mi imamo naše niže klase!” Ta *bon mot* dovela je stol do urlanja; a gospodin Pilkington je još jednom čestitao svinjama na oskudnim obrocima, dugom radnom danu i nemilosrdnosti koju je primijetio na Životinjskoj farmi.

A sada, reče, zamolio bih društvo da ustane i provjeri da li su čaše pune. “Gospodo”, zaključio gospodin Pilkington, “gospodo, nazdravljam vam: za napredak Životinjske farme!” Nastalo je oduševljeno klicanje i toptanje nogama. Napoleon je bio toliko radostan da je ustao i obišao čitav stol da se kucne s gospodinom Pilkingtonom prije nego što ispije svoj pehar. Kad su se povici utišali, Napoleon, koji je ostao na nogama, saopćio da bi i on želio kazati nekoliko riječi.

Poput svih Napoleonovih govora, i ovaj je bio kratak i jezgrovit. I on je, reče, sretan što je razdoblju nerazumijevanja došao kraj. Dugo vremena čuli su se glasovi — koje su, on ima razloga da tako misli, širili neki zlobni neprijatelji — da je u njegovim, kao i u nazorima njegovih prijatelja, bilo nečeg rušilačkog, pa čak i revolucionarnog. Čak se govorilo da su

pokušavali pobuniti životinje na susjednim farmama. Ništa ne može biti veća laž! Njihova jedina želja, sada i u prošlosti, bila je da žive u miru i normalnim poslovnim odnosima sa susjedima. Farma, koju ima čast da nadgleda, dodade, jest kooperativno poduzeće. Mjenice, koje su u njegovu posjedu, zajedničko su vlasništvo svinja.

On ne vjeruje, reče, da je preostala i jedna od starih sumnji, ali u svakidašnjim poslovima Farme napravljene su nedavno neke izmjene koje će još više učvrstiti povjerenje. Do sada su životinje na Farmi imale prilično luckast običaj da se jedna drugoj obraćaju s "druže". S tim treba prekinuti. Postojao je također vrlo čudan običaj, čije je porijeklo nepoznato, da se svake nedjelje obilazi lubanja jednog nerasta koja se nalazila na postolju u vrtu. I to se mora spriječiti, a lubanja je već zakopana. Posjetioci su možda primijetili zelenu zastavu koja se vijorila na jarbolu. Ako su je vidjeli, mogli su opaziti da su s nje uklonjeni bijela potkova i rog. Od sada će zastava biti samo zelena.

Na briljantan i dobrosusjedski govor gospodina Pilkingtona, reče, on ima samo jednu zamjerku. Gospodin Pilkington je čitavo vrijeme govorio o "Životinjskoj farmi". On naravno nije mogao znati — jer Napoleon sada to prvi put objavljuje — da je ime "Životinjska farma" ukinuto. Od sada će se farma zvati "Vlastelinska farma", što je, kako on vjeruje, njeno pravo i prvobitno ime.

"Gospodo", zaključio Napoleon, "nazdravimo kao i maloprije, ali na drugi način. Napunite čaše do vrha. Gospodo, evo moje zdravice: za napredak Vlastelinske farme!"

Čulo se srdačno klicanje kao i maloprije, i pehari su ispražnjeni do dna. Dok su izvana promatrane taj prizor, životinjama se učinilo da se događa nešto čudno. Što se to promijenilo u izgledu svinja? Kloverine ostarjele, mutne oči prelazile su s jedne na drugu. Neke od njih imale su pet podvoljaka, neke četiri, a neke tri. Ali, što je to izgledalo kao da se preobražava i mijenja? Pljesak se utišao, društvo je uzelo karte i nastavilo prekinutu igru, a životinje su se potihom odšuljale natrag.

Ali, zastadoše nakon dvadesetak metara. Iz kuće se čulo urlikanje. Potrčale su natrag i ponovo provirile kroz prozor. Oštra svađa postajala je sve bučnija. Galamilo se, lupalo po stolu, gledalo oštro i sumnjičavo, odlučno nijekalo. Svađa je počela u trenutku kada su Napoleon i gospodin Pilkington istovremeno odigrali pikovog asa.

Dvanaest glasova bijesno je vikalo, i svi su bili jednaki. Sada je bilo jasno što se promijenilo u izgledu svinja. Pogled životinja koje su stajale napolju klizio je od svinje do čovjeka, od čovjeka do svinje, i ponovo od svinje do čovjeka; ali, već je bilo nemoguće raspoznati tko je svinja, a tko čovjek.

Novembar 1943 - Februar 1944 g.

KRAJ

Prevod sa engleskog:

(c) Vladimir Roksandić, 1985 g.

Skeniranje i priprema e-teksta:

(c) Saša Laban, 2003 g. - E-mail: sl@orwell.ru

O e-tekstu:

U knjizi BIGZ-a, sve vlastite imenice (imena životinja, ljudi itd.) napisane su kao u engleskom originalu sa prevodom u zagradi pri prvoj pojavi. Sve je to ovde promenjeno: vi ne možete da pišete englesko ime na engleskom jeziku i da ga menjate po pravilima srpskog (hrvatskog, crnogorskog, dalmatinskog, marsovskog...) jezika. Na primer: kako treba čitati reč 'Snowballovo' u frazi "složeno Snowballovo objašnjenje..."? Svaki samoglasnik kao 'o'? I 'o' je 'o' i 'a' je 'o'...? A kako se čita 'Snowballa' u "Glasaj za Snowballa"? Sada ispada da je 'o' 'o', prvo 'a' isto 'o' a poslednje 'a' je 'a'? Pola reči treba čitati po pravilima gramatike iz engleskog jezika a pola iz srpskog? Nekako to ne ide... nikako... I nije važno o kom je jeziku reč. *Dag*

GEORGE ORWELL: 'ANIMAL FARM: A FAIRY STORY'; A NOVEL
First published by Secker and Warburg, London in 1945

Translation: (c) Vladimir Roksandich, 1985

"BIGZ" (Beogradski izdavačko-grafički zavod)
"Džordž Orvel: Životinjska Farma: Bajka"
(c) Prevod: Vladimir Roksandić, 1985 g.
Beograd, 1985; Tiraž: 20 000 primeraka

Provera e-teksta: O. Dag
E-mail: dag@orwell.ru
URL: http://orwell.ru/library/novels/Animal_Farm/
Datum poslednje modifikacije (m. g.): 07. 2003.